

**Ženské práva sú ľudské práva: Významné
míľniky ľudských práv žien v systéme
OSN**

Možnosť voľby 2018

Ženské práva sú ľudské práva: Významné míľniky ľudských práv žien v systéme OSN (Od všeobecných vyhlásení k Opčnému protokolu CEDAW Dohovoru)

Autorka (2018): Adriana Mesochoritsová

Štúdiu realizovalo: Možnosť voľby o.z., Medená 5, 811 02 Bratislava
www.moznostvolby.sk
<https://www.facebook.com/MoznostVolby>
<https://www.facebook.com/istanbulsky.dohovor>

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedná Možnosť voľby.

*Text neprešiel jazykovou korektúrou.
Copyright ©, 2018 Možnosť voľby, autorka.*

Ženské práva sú ľudské práva: Významné míľniky ľudských práv žien v systéme OSN

Mesochoritisová Adriana

Napriek tomu, že dnes sú už práva žien a dievčat chápané ako integrálna, nescudziteľná a neoddeliteľná súčasť univerzálnych ľudských práv, nebolo to tak vždy. I keď sa za významným prelom v kontexte ochrany ľudských práv považuje založenie Organizácie spojených národov (ďalej aj OSN) po 2. svetovej vojne, je dôležité poukázať na fakt, že aj na pôde tejto organizácie museli ženy zviest' tvrdý zápas o svoje práva. Znamená to, že „jazyk ľudských práv žien, ktorý v súčasnosti máme možnosť používať a ktorý nám umožňuje znášať nároky voči vládam, nie je jazykom vytvoreným náhodou“ (Mesochoritisová, 2001:430). Je to jazyk reflektujúci na jedenej strane bezprávie žien, na strane druhej tvrdý zápas za slobodu a práva žien. „Bolo by však naivné očakávať, že táto reflexia bola zo strany „otcov – zakladateľov OSN“ samovoľná, resp. že pre nich predstavovala jeden zo základných ľudskoprávných princípov. Napokon, feministické skúmania veľmi dobre zdokumentovali vývoj ľudských práv a odhalili ich zaťaženie androcentrizmom“ (pozri napr. Gerhard 1997 a Salecl 1997).

Pri dokumentovaní vývoja agendy ľudských práv žien na pôde OSN je potrebné opakovane pripomínať a reflektovať, že dosiahnutie rovnosti medzi ženami a mužmi a odstránenie všetkých foriem sa stali základnými cieľmi a hodnotami OSN aj vďaka vytrvalej práci mnohých žien, aktivistiek a obhajkyň a obhajcov ľudských práv žien. Organizácia Spojených národov má dlhú históriu zamerania sa na práva žien a nesporne dosiahla výrazný pokrok pri zabezpečovaní ich uplatňovania do praxe. Dôležité výzvy zvyšovania ochrany práv žien však ostávajú stále aktuálne aj pre OSN, pričom jednou z tých najdôležitejších je zameriavať opatrenia tak, aby dokázali čo najviac brať do úvahy odlišné reality žien a nové prejavy rôznych foriem diskriminácie žien.

1. Zakotvenie rovnosti žien a mužov v Charte OSN

Už počas zakladajúcej konferencie Spojených národov v San Franciscu v roku 1945 viaceré feministické aktivistky a delegátky presadzovali princíp rovnocenného postavenia

žien a mužov a jeho explicitné zakotvenie v Charte OSN. Práve vďaka nim sa dnes už obhajkyne a obhajcovia ľudských práv, ako aj samotné ženy môžu opierať o Preambulu Charty, ktorá deklaruje: „MY LUD SPOJENÝCH NÁRODOV, ODHODLANÍ (...) vyhlásiť znovu svoju vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, **v rovnaké práva mužov a žien**“ (zvýraznila autorka).

Začlenenie princípu rovnosti do Charty ako priamo formulovaný cieľ spoločenstva znamenal veľký posun v podpore ľudských práv žien, keďže vďaka nemu sa už naďalej táto problematika inkorporovala do ďalších kľúčových ľudskoprávných dokumentov a tiež do Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Podľa profesorky politológie Dariny Malovej, „týmto sa rovnosť pohlaví ako princíp a hodnota zaradila medzi základné ľudské práva“ (Malová, 2014:27).

Avšak napriek nespornému prínosu delegátok a obhajkyň ľudských práv žien pri začleňovaní ochrany ľudských práv žien do systému OSN je ešte aj dnes význam ich práce prehliadaný a mnohé z nich sa nedočkali ocenenia a uznania, na ktoré majú nárok.

K účastníckam, ktoré zohrali rozhodujúcu úlohu pri položení základov ochrany ľudských práv žien v systéme OSN patrí brazílska delegátka Dr. Bertha Lutz. Tá bola jednou z mála žien, ktoré sa konferencie zúčastnili, keďže ženy na nej tvorili iba 3% z celkového počtu delegátok a delegátov. Bertha Lutz, spolu s Minervou Bernadino z Dominikánskej republiky a uruguajskou senátorkou Isabel P. de Vidal, sa veľmi aktívne podieľali nielen na výslovnom uvedení princípu rovnosti do Charty a tým aj presadeniu rodovej dimenzie do ochrany ľudských práv, ale aj k začleneniu „pohlavia“ do zoznamu dôvodov, na základe ktorých sa zakazuje diskriminácia. To sa pretavilo do formulácie článku 1 (ods. 3)¹, článku 13 (ods. 1, písm. b)², článku 55 (písm. c)³, ktorý referuje o zákaze diskriminácie v rámci činnosti

¹ Čl. 1, ods. 3: Uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitného rázu podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.

² Článok 13, ods. 1: Valné zhromaždenie dáva podnet k štúdiu a robí odporúčanie za tým cieľom:
b) aby sa podporovala medzinárodná spolupráca na hospodárskom, sociálnom, kultúrnom, výchovnom a zdravotnom poli a aby sa uľahčilo uskutočňovanie ľudských práv a základných slobôd pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.

³ Článok 55, písm. c: Aby sa vytvorili podmienky stability a blahobytu, ktoré sú potrebné pre mierové a priateľské styky medzi národmi, založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov, Organizácia Spojených národov bude pracovať: c/ pre všeobecnú úctu k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva a pre ich zachovávanie.

OSN a do článku 76 (písm. c)⁴. Osobitným príspevkom k podpore rovnej participácie žien a mužov, o ktorý sa tiež zaslúžila je článok 8 Charty, ktorý určuje: „Organizácia Spojených národov nezavedie nijaké obmedzenia spôsobilosti mužov a žien, pokiaľ ide o rovnoprávnu účasť v akejkoľvek funkcii v jej hlavných a pomocných orgánoch“. Lutz vďaka svojmu odhodlaniu a s podporou delegátov a delegátok z Mexika, Venezuely a Austrálie, uspela v požiadavke, aby ženy výslovne uviedli v článku 8. Neskôr sa sama hrdo vyjadrila, že článok 8 Charty je "príspevkom Latinskej Ameriky k ústave sveta.“

Dr. Berthe Lutz musela opakovane čeliť konfrontáciám zo strany západných delegácií, najmä USA a Veľkej Británie, ktoré vnímali jej snahy ako aj snahy ďalších kolegyň ako obťažujúci a zbytočný feministický diskurz. Dokonca Virginia Gildersleeve⁵, jediná žena v delegácii Spojených štátov prepracovala návrh charty, pričom vynechala špecifické zmienky o ženách. Snahy západných delegácií neboli len nevinnými slovnými cvičeniami. Podľa výskumníčky Fatimy Sator z Alžírsku: „Aktívne sa angažovali v boji proti rodovej rovnosti ... Toto je niečo, čo je proti všetkému, čo sme sa učili: že práve Západ nás učí o feminizme. V tejto veci týkajúcej sa charty však boli viac než len proti. (...) Chceme, aby boli tieto latinskoamerické ženy uznané tak, ako uznávame Eleanor Roosevelt“ (Braithwaite, 2016).

Napokon Lutz, Bernadino, čínska delegátka Wu Yi-fang ako aj Gildersleeve podpísali chartu ako celok. Boli to jediné štyri ženy z celkového počtu 850 delegátov a delegátok, ktoré podpísali kľúčový dokument. Vďaka tomu, že Lutz vytrvalo bojovala, aby presadila hlas žien na rokovaníach a jej odhodlaniu prekonať odpor stoviek delegátov sú dôvodom, prečo sú práva žien výslovne zakotvené a chránené Chartou OSN.

2. Vznik Komisie OSN pre postavenie žien (CSW)

Bertha Lutz a tiež významne prispela k zriadeniu expertného orgánu Komisie OSN pre postavenie žien (CWS), pretože to bola práve ona, ktorá predložila Hospodárskej a sociálnej

⁴ Článok 76, písm. c: Základné úlohy poručenskej sústavy v zhode s cieľmi Organizácie Spojených národov, ktoré určuje článok 1 tejto Charty, sú :c/ posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva a rozvíjať vedomie vzájomnej závislosti národov sveta medzi sebou;

⁵ Gildersleeve bola prezidentkou Barnard College a zakladateľkou Americkej asociácie žien na univerzitách. Napriek jej postoju, aj jej príspevok k formuloovaniu znenia charty bol veľmi cenný. Okrem iného, je autorkou známej vety, ktorou začína Charta. Ako konštatuje Dorothea Gaudart: „Prevažne autori z radov mužov chceli, aby sa preambula začínala slovami ‚my národy‘. Bola to Virginia Gildersleeve, jediná žena v delegácii Spojených štátov pri založení OSN (...), ktorá napísala to, čo bolo nakoniec prijaté ako úvodná veta tejto tak často citovanej preambuly: ‚My LUDIA Spojených národov‘. (...).“ (Gaudart 1998: 23.)

rade (ECOSOC, ďalej aj Rada) návrh na jej zriadenie. Spočiatku bola Komisia založená ako podjednotka, resp. podvýbor Komisie pre ľudské práva. Mnoho delegátok ako aj zástupkyň mimovládnych organizácií napriek tomu požadovalo, aby bol zriadený osobitný orgán pre práva žien.

Prvá predsedníčka podvýboru Bodil Begtrup (Dánsko) už v máji 1946 požiadala Hospodársku a sociálnu radu, aby zmenila postavenie podvýboru na samostatnú komisiu, dôvodiac, že problematika žien by mala mať taký význam, aký si vzhľadom na jej závažnosť zaslúži. Sedem členiek podvýboru, z Dánska, Dominikánskej republiky, Libanonu, Poľska, Francúzska, Indie a Číny, sa stretli v máji 1946 a otvorene protestovali proti podriadenému postaveniu podvýboru pri Komisii pre ľudské práva. Vďaka ich snahám sa 21. júna 1946 rozhodnutím Rady⁶ zo subkomisie oficiálne stala Komisia pre postavenie žien (CSW) a získala plnohodnotné postavenie, rovnaké aké prináležalo Komisii pre ľudské práva⁷, v systéme OSN.

Mandátom Komisie bola príprava odporúčaní a správ pre Radu, s cieľom podporiť práva žien v oblasti politiky, hospodárstva, vzdelávania, poskytovanie poradenstva v otázkach, ktoré vyžadujú bezodkladnú pozornosť a iniciovať medzinárodnú legislatívu na podporu práv žien. Podľa Málovej bol „tento krok jedným zo zásadných inštitucionálnych riešení, ktoré významným spôsobom posunuli podporu a ochranu ľudských práv žien dopredu. Totiž vytvorenie samostatného orgánu umožňovalo viesť samostatnú agendu, rozhodovať o prioritách podľa potrieb a informovať či podávať návrhy priamo Rade. Inými slovami cez túto komisiu bolo možné „pretlačiť“ zmeny oveľa rýchlejšie a efektívnejšie ako cez Komisiu pre ľudské práva, kde by sa záujmy žien a ich požiadavky dostávali do rady spolu s inými požiadavkami, týkajúcimi sa ochrany ľudských práv“ (Málová, 2014:29).

Na začiatku bola Komisia zložená z 15 zástupkyň členských štátov, volených Hospodárskym a sociálnou radou a od roku 1990 sa ich počet zvýšil na 45 členských štátov, s regionálnym proporcionálnym rozdelením a štvorročným funkčným obdobím. Už od svojho prvého zasadnutia vo februári 1947 si Komisia vytvorila úzke vzťahy s mimovládnymi organizáciami a jej otvorenosť voči občianskej spoločnosti pokračuje dodnes. Vďaka tomu boli mnohé návrhy mimovládnych organizácií zahrnuté do jej dokumentov a návrhov.

Komisia, v spolupráci s feministickými aktivistkami a mimovládnymi ženskými organizáciami urobila obrovský kus práce, aby obrátila celosvetovú pozornosť na

⁶ Council resolution 11(II) of 21 June 1946, http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/pdf/CSW_founding_resolution_1946.pdf

⁷ Komisiu OSN pre ľudské práva neskôr nahradila Rada OSN pre ľudské práva (RĽP), ktorá je dnes najvýznamnejším ľudskoprávnym orgánom v rámci systému OSN.

marginalizovanú oblasť ľudských práv: ľudské práva žien. Zhromaždila množstvo analýz, výskumov, informácií o reálnej situácii žien na celom svete, ktoré slúžili na preukázanie existujúcich nerovností medzi mužmi a ženami a na vytvorenie odporúčaní na zmenu situácie žien. Komisia navrhla množstvo dodatkov k ľudskoprávnym zmluvám a vďaka jej obrovskému úsiliu sa podarilo presadiť precedenčné prípady na poli ľudských práv, napr. prijatie Dohovoru o politických právach žien (1952), Dohovoru o občianstve vydatých žien (1957), Deklarácie o odstránení diskriminácie žien (1967), Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979), Deklarácie o odstránení násillia páchaného na ženách (1993).

3. Prínos žien pri formulovaní Všeobecnej deklarácie ľudských práv

Východiskovým dokumentom ochrany ľudských práv je nesporne Všeobecná deklarácia ľudských práv (ďalej len „deklarácia“), ktorá vyhlásila všeobecné princípy medzinárodného štandardu ľudských práv postavené na princípoch rovnosti a nediskriminácie. Predchodkyňou tohto dôležitého dokumentu bola už spomínaná Charta OSN z roku 1945, ktorá však čo sa týkalo ľudských práv bola veľmi všeobecná.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, prijatá Valným zhromaždením OSN 10.decembra 1948, jasne definovali rovnosť bez rozdielu pohlavia, aj s právami, ktoré z nej vyplývajú: „Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. (...)“ (čl. 1) a „Každý je nositeľom všetkých práv a slobôd, ktoré zakotvuje táto deklarácia, bez ohľadu na odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako sú rasa, farba, pohlavie, jazyk, náboženstvo...“ (čl.2). Vo svojich tridsiatich článkoch predkladá zoznam týchto základných práv: právo na život, slobodu, osobnú bezpečnosť, právo na uznanie každého za právny subjekt, právo na vlastníctvo a jeho ochranu, právo na sociálne zabezpečenie; určuje slobodu pobytu a pohybu, slobodu združovať sa, voliť svojich zástupcov, vykonávať volebné právo, t. z., zakotvuje základné občianske a politické práva, čiastočne aj sociálne a kultúrne. „Jej prínos pre rozvoj teórie medzinárodného práva predstavuje posun v ponímaní kategórie subjektov medzinárodného práva, do ktorej zaradila popri štátoch aj jednotlivcov“ (Strážnická, 1994:28).

Pokiaľ ide o samotnú tvorbu deklarácie, pri jej formovaní zohrali dôležitú úlohu viaceré ženy a to najmä tým, že presadili osobitné práva do konkrétnych článkov alebo

zmenili jazyk textu. Azda najznámejšia a najviac zdokumentovaná je práca Eleanor Roosevelt⁸, ktorá bola predsedníčkou redakčného výboru deklarácie a prvou predsedníčkou Komisie pre ľudské práva. Podľa Rebecca Adami zo Štokholmskej univerzity vo Švédsku, mali okrem nej veľmi silný vplyv na jej tvorbu aj tri nezápadné ženské delegátky, medzi ktoré patrili Minerva Bernardino z Dominikánskej republiky, Hansa Mehta z Indie a Begum Shaista Ikramullah z Pakistanu.

Hansa Mehta bola známou obhajkyňou ľudských práv žien v Indii a v zahraničí a v rokoch 1947 -1948 bola delegátkou v Komisii OSN pre ľudské práva. Práve jej sa pripisuje významná zmena v dikcii a použitom jazyku v článku 1 tým, že nahradila frázu „*All men are born free and equal*” rodovo korektným výrazom „*All human beings are born free and equal*”.⁹ Už som vyššie uviedla, že Minerva Bernadino, líderka feministického hnutia v Latinskej Amerike stála aj za založením Komisie pre postavenie žien. Počas formulovania deklarácie sa jej okrem iných zmien podarilo presadiť, aby do Preambuly bol zahrnutý výraz "rovnosť mužov a žien": „ (...) ľud Spojených národov zdôraznil v Charte znovu svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien...“. Begum Shaista Ikramullah, delegáta Pakistanu tretieho výboru OSN a členka prvého parlamentu v novom nezávislom Pakistane v deklarácii presadzovala články a používanie jazyka, ktorý zdôrazňoval slobodu, rovnosť a voľbu. Podporila začlenenie článku 16 týkajúcom sa rovnosti práv v manželstve, čo považovala za spôsob, ako bojovať proti detským a núteným manželstvám.

Dôležitú úlohu pri vypracovaní Všeobecnej deklarácie ľudských práv mala aj Komisia pre postavenie žien. Už na svojej prvej schôdzi sa jej členky zhodli na tom, že Komisia musí mať dôležitý hlas v nadchádzajúcich diskusiách o Všeobecnej deklarácii ľudských práv a tak sa práca na formulovaní deklarácie stala jednou z prvých úloh Komisie. Pri revízii článkov, ktoré im boli zaslané na pripomienkovanie, členky Komisie nahradili vylučujúce a nekorektné výrazy rodovo citlivými. Argumentovali najmä proti odkazom na "mužov/men" ako synonymum pre ľudstvo a frázam "muži/ľudia sú bratia/men are brothers". Napriek tomu, že

⁸ Prvá dáma v Spojených štátoch amerických od roku 1933 do roku 1945. V roku 1946 bola americkým prezidentom Harrym Trumanom vymenovaná za delegátku Valného zhromaždenia OSN. Bola prvou predsedníčkou Komisie pre ľudské práva a zohrala významnú úlohu pri príprave Všeobecnej deklarácie ľudských práv. V roku 1968 bola posmrtno udelená cena Organizácie Spojených národov za ľudské práva.

⁹ Podľa: The role of women in shaping the Universal Declaration of Human Rights, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/TheRoleWomenShapingUDHR.aspx>

sa stretli s veľkým odporom zo strany členov Komisie pre ľudské práva, podarilo sa im zaviesť nový, inkluzívnejší jazyk, čo môžeme z hľadiska inklúzie ľudských práv žien do systému ľudských práv hodnotiť ako nesporne prelomový úspech.

Z hľadiska nediskriminačného vyjadrovania ostal vo Všeobecnej deklarácii problémový výraz bratstvo, ktorý je uvedený v čl. 1: „All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in **a spirit of brotherhood.**“ V slovenskom preklade je znenie čl.1: „Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú sa k sebe správať v **duchu bratstva.**“ (zvýraznila autorka)

4. Práca Komisie pre postavenie žien v rokoch 1946 - 1962

Komisia sa v tomto období zamerala na podporu práv žien a rovnosti prostredníctvom formulovania medzinárodných dohovorov zameraných na zmenu diskriminačných legislatívnych noriem a praktík, ako aj na podporu zvýšenia celosvetového povedomia o problematike práv žien. Vzhľadom na to, že bolo potrebné navrhované zmeny podporiť aj údajmi o rozsahu diskriminácie žien, začala Komisia realizovať rozsiahle monitorovacie výskumy. Ich snahou bolo zhromaždiť dostatok údajov a priniesť tak informácie o situácii a postavení žien na celom svete. Dôležitou motiváciou bolo tiež poukázať na to, že nerovnosť žien nie je zakotvená len v právnych predpisoch, ale že ju ženy denne zažívajú v reálnom živote (diskriminácia de facto). Komisia nezískaval údaje len od samotných vlád, ale úzko spolupracovala aj s mimovládnyimi organizáciami, ktoré prinášali dôležité a kvalitatívnejšie údaje o situácii žien v ich krajinách. Údaje o postavení žien, ktoré sa podarilo Komisii zhromaždiť sa stali základom pre vypracovanie dôležitých ľudskoprávných dokumentov.

V prvých rokoch svojho pôsobenia sa Komisia zamerala na podporu politických práv žien, ktoré považovala za kľúčové pre akúkoľvek ďalšiu zmenu. Tento cieľ bol logickým, keďže v čase vzniku Komisie mali ženy iba v 25 zo 51 vtedajších členských štátov (1946) volebné právo. Komisia sa preto sústredila na vypracovanie a podporu Dohovoru o politických právach žien. Po rozsiahlych diskusiách bol tento prvý medzinárodný mechanizmus zameraný na politické práva žien prijatý. Podľa Mesochoritsovej (2001), „trvalo päť rokov od prijatia Charty OSN a VDĽP, ktoré vyhlasovali a potvrdzovali zásadu rovnoprávnosti mužov a žien, kým svetové spoločenstvo uznalo, že v praktickej realizácii ľudských práv existuje značná diskriminácia žien, a že deklarovaná rovnosť mužov a žien sa

stane skutočnosťou až vtedy, keď bude ženám definitívne priznané jedno z najdôležitejších práv – právo voliť, právo byť volená a právo zastávať verejné funkcie, čiže práva politické“. Preto so „želaním realizovať princíp rovnosti práv mužov a žien“ prijalo VZ OSN v marci 1953 **Dohovor o politických právach žien**.¹⁰ Dohovor zaviazal signatárske štáty k realizácii nasledovných politických práv: „Ženy budú oprávnené hlasovať vo všetkých voľbách za rovnakých podmienok ako muži bez akejkoľvek diskriminácie“ (čl.1); „Ženy budú voliteľné do všetkých verejne volených telies zriadených vnútroštátnym právom za rovnakých podmienok ako muži bez akejkoľvek diskriminácie (čl.2) a „Ženy budú oprávnené zastávať verejné úrady a vykonávať všetky verejné funkcie, zriadené vnútroštátnym právom, za rovnakých podmienok ako muži bez akejkoľvek diskriminácie“ (čl.3).

Výsledkom ďalšej práce Komisie, ako aj ženských mimovládnych organizácií (najmä strešných medzinárodných), mnohých expertiek a expertov, ako aj ďalších orgánov OSN bolo zmapovanie nerovností žien v oblasti manželstva a rodinného života. Správy OSN ukázali, že diskriminácia žien je často spôsobená rozporom vo vnútroštátnych zákonoch týkajúcich sa pobytu rodiny, manželstva a rozvodu. Komisia tento problém riešila vypracovaním **Dohovoru o štátnom občianstve vydatých žien** (prijatom 29. januára 1957) a následne **Dohovoru o súhlase s manželstvom, najnižšom veku pre uzavretie manželstva a registráciu manželstva** (prijatom 7. novembra 1962) a **Odporúčaním o súhlase s manželstvom, najnižšom veku pre uzavretie manželstva a registráciu manželstva** (prijaté 1. novembra 1965).

V šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia došlo k viacerým zmenám, ktoré ovplyvnili prácu v oblasti ľudských práv žien nielen samotnej Komisie, ale aj celej OSN. K týmto zmenám patrili najmä masovo sa rozvíjajúce feministické hnutie, celosvetové zvýšenie povedomia o diskriminácii žien, ako aj nárast ženských organizácií a ich aktivít. Ako je zrejmé z historického prehľadu o práci Komisie, v tomto období sa začali zhromažďovať dôkazy o nepomerne väčšom ovplyvnení žien chudobou a tak sa pozornosť sústredila na potreby žien v oblasti komunitného a vidieckeho rozvoja, poľnohospodárskej práce, plánovania rodičovstva a vplyvu vedeckého a technologického pokroku. Komisia vyzvala OSN, aby sa rozšírila svoju technickú pomoc na podporu rozvoja žien.

Rovnako sa vďaka feministickému hnutiu začala sústreďovať pozornosť aj na hospodársku a ekonomickú oblasť a na kultúrne a sociálne faktory ovplyvňujúce účasť žien

¹⁰ Dohovor o politických právach žien, 46/1955 Sb.

na rozvoji krajín. Podľa štúdie o práci Komisie, bola v roku 1968 Helvi Sipilä, dlhodobá členka Komisie a zástupkyňa Fínska nominovaná za Osobitnú spravodajkyňu projektu postavenie žien a plánované rodičovstvo a v rámci tejto funkcie začala realizovať početné štúdie. Komisia tiež vymenovala osobitnú spravodajkyňu, ktorej úlohou bolo vypracovať správu o postupe pri odstraňovaní stereotypov v mediálnom zobrazovaní žien a dievčat.

5. Deklarácia o odstránení diskriminácie žien a Prvá svetová konferencia OSN o ženách

V snahe v snahe zjednotiť od roku 1945 prijaté normy v oblasti práv žien požiadalo Valné zhromaždenie v roku 1963 Komisiu o vypracovanie deklarácie zameranej na odstránenie diskriminácie žien. Zhromaždenie poznamenalo, že napriek značnému pokroku, v mnohých oblastiach pretrváva značná diskriminácia žien. Práve skutočnosť, že svetové spoločenstvo konštatovalo diskrimináciu žien ako pretrvávajúci jav a priznalo porušenie svojich základných dokumentov, sa stala podnetom na prijatie Deklarácie o odstránení diskriminácie žien. Návrh mal od začiatku veľmi silnú podporu aktivistiek a aktivistov ľudských práv žien. Komisia začala s vypracovávaním návrhu v roku 1965.

Valné zhromaždenie OSN vyslovilo prostredníctvom deklarácie „svoje znepokojenie“ nad tým, že „napriek Charte OSN, VDLP, medzinárodným zmluvám o ľudských právach a iným dokumentom OSN ešte vždy existuje značná diskriminácia žien, ktorá je od základu nespravodlivá a je urážkou ľudskej dôstojnosti“. Deklarácia o odstránení diskriminácie žien, prijatá rezolúciou Valného zhromaždenia 7.novembra 1967, vyzývala všetky vlády, mimovládne organizácie a jednotlivcov, aby urobili „všetky náležité opatrenia na zrušenie existujúcich zákonov a nariadení a na odstránenie zvykov a praktík, ktoré ženy diskriminujú, najmä tým, že princíp rovnosti bude zakotvený v ústave alebo inak zaručený zákonom a medzinárodné dokumenty OSN a špecializovaných inštitúcií o odstránení diskriminácie žien sa budú ratifikovať alebo sa k nim budú pridružovať a budú sa uplatňovať v plnom rozsahu hneď, ako to bude možné.“

Deklarácia zdôrazňuje potrebu uplatňovania všetkých práv: politických a občianskych – voliť, byť volená, zastávať funkcie, rovnosť pred zákonom; hospodárskych – právo vlastníť

majetok, právo na prácu, na primeranú odmenu; sociálnych – právo na sociálne zabezpečenie, právo na ochranu matky a dieťaťa; kultúrnych – právo na vzdelanie.

Napriek tomu, že deklarácia bolo dôležitým krokom pri zabezpečovaní ochrany ľudských práv žien, jej vplyv bol veľmi obmedzený: postupy podávania správ boli dobrovoľné a vykonávanie ustanovení deklarácie ponechané na schopnosť a vôľu štátov zabezpečiť ich. Viditeľné je to najmä pri formuláciách typu „budú sa uplatňovať hneď, ako to bude možné“, „vlády ...sú nabádané, aby urobili všetko, čo je v ich silách (...)“.

A práve obmedzená snaha implementovať deklaráciu podnietila vo veľkej miere diskusiu o potrebe nového, právne záväzného nástroja na ochranu ľudských práv žien. V tom čase sa však v západných krajinách „začínajú čoraz častejšie ozývať ženské aktivistky a političky, ktoré si uvedomujú, že niečo deklarovať neznamená ešte existenciu dôsledných záruk, ochrany a mechanizmus kontroly ich dodržiavania. Tento proces trval opäť neprímerane dlho a až v roku 1979 bol v OSN prijatý Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý podrobne rozpracováva konštatovania Deklarácie. Táto mimoriadne potrebná a dôležitá medzinárodnoprávna norma bola prijatá až po vyše tridsiatich rokoch od prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv ako jeden z posledných rámcových dohovorov OSN“. (Giertl, 1997:202)

Medzinárodný rok žien OSN a Prvá svetová konferencia OSN o ženách

V roku 1972 pri príležitosti 25. výročia svojho vzniku odporučila Komisia, aby bol rok 1975 určený ako Medzinárodný rok žien (myšlienka predstavená Rumunskom v mene spoločnosti Medzinárodnej demokratickej federácie žien). Podstatou tohto návrhu bolo pripomenúť medzinárodnému spoločenstvu, že diskriminácia žien je naďalej hlboko zakoreneným problémom vo väčšine krajín sveta a povzbudiť vlády, mimovládne organizácie a jednotlivcov a jednotlivkyne, aby zvýšili svoje úsilie pri implementácii rovnosti do praxe.

Valné zhromaždenie návrh Komisie schválilo a so zámerom upriamiť zvýšenú pozornosť medzinárodného spoločenstva na problematiku porušovania práv žien vyhlásila rok 1975 za **Medzinárodný rok žien**. Pri príležitosti Medzinárodného roka žien sa konala **Prvá svetová konferencia OSN o ženách v Mexico City**. Zúčastnilo sa na nej 133 vlád a po prvýkrát na paralelne prebiehajúcom fóre, ktorým bol Tribunál Medzinárodného roka žien

(International Women's Year tribune) aj 6000 zástupcov a zástupkyň mimovládnych organizácií¹¹.

Táto konferencia bola významná najmä tým, že na nej bola schválená ako jedna z priorít príprava a prijatie dohovoru o odstránení diskriminácie žien ako záväzného nástroja na ochranu ľudských práv žien. Taktiež na nej bola vyhlásená tzv. „Dekáda žien OSN: Rovnosť, rozvoj a mier“ na roky 1976 – 1985. Dekáda prispela k legitímnosti medzinárodného ženského hnutia a posunula chápanie problematiky práv žien ako otázky globálneho významu.

6. Listina ľudských práv žien: Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (Od deklarácie k záväznému dohovoru)

Niet pochýb, že Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (ďalej len CEDAW¹² alebo dohovor) patrí k najvýznamnejším nástrojom podpory a ochrany ľudských práv žien a je všeobecne považovaný za základnú listinu ľudských práv žien, tzv. „Bill of rights for women“.

Jeho prijatiu predchádzala vyššie uvedená dlhoročná práca Komisie OSN pre postavenie žien, mnohých odborníkov a odborníkov z mimovládnych organizácií a akademických inštitúcií, ktorá bola zameraná na mapovanie najzávažnejších porušení práv žien, upozorňovanie na potrebu riešenia diskriminácie žien a návrhov na zlepšenie situácie v tejto oblasti. Vďaka ich úsiliu bol na Svetovej konferencii OSN v Mexiko City v roku 1975 prijatý návrh na vytvorenie nového, právne záväzného nástroja zameraného na odstraňovanie diskriminácie žien, vrátane účinného mechanizmu na jeho implementáciu.

Podporou pre vytvorenie nového dohovoru bol fakt, že hoci sa OSN dlhodobo venuje otázkam rovnosti žien a mužov a túto zásadu zakotvila v jej viacerých dohovoroch a deklaráciách, diskriminácie žien je natoľko rozšírená a rozsiahla, že ju nie je možné odstrániť iba pomocou už prijatých dokumentov.

¹¹ Viac pozri: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/mexico.html>

¹² CEDAW je všeobecne používaná skratka dohovoru. Je utvorená zo začiatočných písmen anglickej verzie, t.j. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

Text dohovoru bol pripravený pracovnými skupinami v rámci Komisie v roku 1976. Rozsiahle rokovania pokračovali od roku 1977 do roku 1979 prostredníctvom pracovnej skupiny Tretieho výboru Valného zhromaždenia (Third Committee of the General Assembly). Po takmer štyroch rokoch intenzívnej práce bol dohovor schválený 18. decembra 1979 Valným zhromaždením OSN a do platnosti vstúpil 3. septembra 1980. V súvislosti so vstupom dohovoru do platnosti je dôležité poznamenať, že podľa čl. 27 „dohovor nadobudne platnosť tridsiatym dňom po dátume uloženia dvadsiatej listiny o ratifikácii alebo prístupe u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov“, t.j. musí ho minimálne 20 štátov podpísať. V prípade CEDAW Dohovoru sa tak udialo najrýchlejšie zo všetkých predchádzajúcich ľudskoprávných dohovorov, keďže v roku 1980, pri príležitosti Druhej svetovej konferencie OSN o ženách v Kodani, k nemu pristúpilo alebo ho ratifikovalo¹³ 51 štátov¹⁴.

6.1.Práva chránené Dohovorom o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien

Dohovor pozostáva z Preambuly a 30 článkov. Články CEDAW- u možno rozdeliť do 3 hlavných skupín: prvá časť vysvetľuje povahu a rozsah záväzkov zmluvných štátov, druhú časť tvoria články, ktoré sa venujú jednotlivým špecifickým oblastiam diskriminácie a opatreniam, ktoré majú štáty zrealizovať práve v týchto oblastiach a posledná časť sa venuje procedurálnym a administratívnym záležitostiam. Podľa Beate Schöpp – Schilling, „články 1 až 5 a článok 24 dohovoru sú takzvané rámcové články. Ich obsah vyjadrený v definíciách a zodpovednostiach zmluvných štátov je dôležitý nielen sám o sebe, ale aj tým, že rovnako pre potreby ostatných dôležitých článkov 6 až 16 stanovuje, že tieto definície a povinnosti musia zmluvné štáty uplatniť vždy pri implementácii ktoréhokoľvek z nich“ (Schöpp – Schilling, 2011:8).

Právo nebyť vystavená akejkoľvek forme diskriminácie žien zaručuje okrem ostatných článkov, najmä článok 1. Tento článok je zásadný, pretože definuje, čo všetko chápeme pod diskrimináciou žien a používa sa pri vyvodzovaní ďalších porušení práv žien. „Článok 1

¹³ K týmto štátom patrilo aj bývalá Československá socialistická republika, pre ktorú CEDAW nadobudol platnosť 18. marca 1982. Pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť sukcesiou dňa 27. 6. 1993, čo v praxi znamená, že SR sa právne zaviazala aplikovať štandardy tohto dohovoru na národnej úrovni. Dohovor je uverejnený v Zbierke zákonov č. 62/1987 Zb. (VYHLÁŠKA ministra zahraničných vecí z 13. mája 1987 o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien)

¹⁴ Všeobecne sa CEDAW dohovor považuje za najrýchlejšie a najrozsiahlejšie ratifikovaný dohovor. Na strane druhej, ide zároveň o dohovor, voči ktorému je vznesených aj najviac výhrad. Viac pozri: Schöpp – Schilling, 2007.

dohovoru ide nad rámec konceptu diskriminácie, ktorý sa používa v mnohých národných a medzinárodných právnych štandardoch a normách. Kým tieto normy zakazujú diskrimináciu na základe pohlavia a chránia ženy aj mužov pred svojvoľným, neférovým alebo neospravedliteľným robením rozdielov, vylúčením alebo obmedzovaním, dohovor je zameraný na diskrimináciu žien, pri ktorej zdôrazňuje, že ženy boli a sú vystavené rôznym formám diskriminácie kvôli tomu, že sú ženy“ (Schöpp – Schilling, 2007:6).

Pokiaľ ide o násilie páchané na ženách (resp. rodovo podmienené násilie), to je považované taktiež za formu diskriminácie žien. Podľa Všeobecného odporúčania č. 19: „Diskrimináciou v zmysle článku 1 Dohovoru je rodovo podmienené násilie, ktoré obmedzuje alebo znemožňuje uplatňovanie ľudských práv a základných slobôd žien, ktoré vyplývajú zo všeobecného medzinárodného práva alebo z ľudsko-právnych dohovorov“ (VO č. 19, 1992, pozn.2)¹⁵. Pri využívaní Dohovoru na účel ochrany žien vystavených rodovo podmienenému násiliu je dôležité riadiť sa týmto všeobecným odporúčaním.

Právo nebyť vystavená predsudkom, zvykom a iným ustáleným spôsobom konania, ktoré sú diskriminačné a rodovým stereotypom prinášajú čl. 2(f), čl. 5. Článok 2 (f) zaväzuje zmluvné strany „prijímať všetky príslušné opatrenia, vrátane legislatívnych opatrení, na zmenu alebo zrušenie existujúcich zákonov, predpisov, obyčajou alebo praktík, ktoré predstavujú diskrimináciu žien“. Článok 5 ukladá štátom povinnosť zmeniť a zrušiť spoločenské postoje a kultúrne vzorce a praktiky, ktoré sú založené na koncepte podriadenosti alebo nadriadenosti jedného z pohlaví a vyžaduje od štátov, aby aktívne odstraňovali rodové stereotypy. Tieto články zároveň jasne odkazujú na rodový kontext diskriminácie žien a z tohto dôvodu je ich obsah doplnením definície diskriminácie v čl.1.

Článok 6 dohovoru je zameraný na odstránenie obchodovania so ženami a zneužívania žien na prostitúciu ; články 7 a 8 na odstránenie diskriminácie žien v politickom a verejnom živote a na medzinárodnej úrovni; článok 9 zaručuje právo na rovnosť v otázkach štátnej príslušnosti ; článok 10 zaväzuje štáty odstrániť diskrimináciu žien a zabezpečiť im rovnaké práva v porovnaní s mužmi v oblasti vzdelávania vo vzdelávaní; článok 11 ukladá povinnosť

¹⁵ Podrobnejšie vysvetlenie poskytuje aj ods. 1 Všeobecného odporúčania: „Diskriminácia žien je definovaná v článku 1 Dohovoru. Definícia diskriminácie zahŕňa rodovo podmienené násilie, t.j. násilné činy, ktoré sú namierené proti žene, lebo je žena, resp. ktoré majú na ženy neprímeraný dopad. Patrí sem každý prejav rodovo podmieneného násillia, ktorý má alebo by mohol mať za následok telesnú, sexuálnu alebo duševnú ujmu alebo utrpenie žien, hrozba takýmito činmi, zastrašovanie a iné formy obmedzovania slobody. Rodovo podmienené násilie môže byť v rozpore s konkrétnymi ustanoveniami Dohovoru bez ohľadu na to, či sa násilie v týchto ustanoveniach výslovne uvádza“ (Všeobecné odporúčanie CEDAW Výboru č. 19, 1992, ods. 1).

zabezpečiť ženám právo na prácu a odstrániť diskrimináciu v zamestnaní; článok 12 zabezpečuje právo na rovnosť v oblasti zdravia a zdravotnej starostlivosti; článok 13 právo na rovnosť vo všetkých oblastiach hospodárskeho a spoločenského života (športe a kultúre); článok 14 chráni ženy z vidieckych oblastí, keďže práve ony zažívajú často formy viacnásobnej diskriminácie; článok 15 zaručuje ženám právo na rovnosť pred zákonom a článok 16 chráni práva žien v manželstve a rodinných vzťahoch.

6.2.Zameranie a jedinečnosť CEDAW dohovoru

I keď CEDAW Dohovor si kladie množstvo cieľov, v zásade môžeme rozlíšiť dva základné koncepty, ktorých naplnenie sleduje, a síce: a.) odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien z dôvodu pohlavia a rodu; b.) dosiahnutie rovnosti medzi mužmi ženami, pričom nejde len o formálnu, de jure rovnosť (napr. rovnosť pred zákonmi), ale aj tzv. skutočnú, de facto rovnosť¹⁶ (rovnosť žien a mužov v praxi).

Napriek tomu, že dohovor je súčasťou komplexného medzinárodného ľudskoprávneho rámca zameraného na zabezpečenie uplatňovania všetkých ľudských práv, podľa viacerých je výnimočný práve svojim rozsahom a dokonca priekopníckym v rozvíjaní diskusie o potrebe dosahovania skutočnej, substantívne rovnosti. Jej základom je článok 4, ktorý na plnohodnotnú implementáciu jednotlivých článkov dohovoru umožňuje zavedenie dočasných vyrovnávacích opatrení¹⁷. Dohovor ako taký preto oprávnene patrí medzi najefektívnejšie nástroje a mechanizmy zamerané na odstránenie diskriminácie žien a dosiahnutie rodovej rovnosti. Ako je zrejmé z odborných štúdií Beate Schöpp – Schilling, bývalej členky CEDAW Výboru, Všeobecných odporúčaní CEDAW Výboru, dohovor možno považovať za priekopnícky z viacerých dôvodov:

16 V odbornej literatúre sa často môžete stretnúť aj s pojmom substantívna rovnosť.

¹⁷ Problematika osobitných opatrení je pomerne zložitou témou a práve preto by bolo vhodné, aby zmluvné strany dohovoru vychádzali pri ich tvorbe a realizácii z dokumentov, ktoré tvoria všeobecný interpretačný rámec pre ich používanie: okrem čl. 4 CEDAW Dohovoru ide najmä o Všeobecné odporúčania CEDAW Výboru č. 5 o dočasných osobitných opatreniach, Všeobecné odporúčanie č. 25 CEDAW Výboru k odseku 1 článku 4 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien o dočasných osobitných opatreniach, Všeobecné odporúčanie č. 28 CEDAW Výboru o základných povinnostiach zmluvných štátov podľa článku 2 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Najvhodnejším referenčným rámcom v akom rozsahu a za akých podmienok, je možné navrhovať a implementovať osobitné opatrenia je tiež judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

- **Chrání všetky práva:** Čo sa týka jednotlivých práv, dohovor nerozlišuje iba niektoré, ale chráni všetky – občianske a politické, ako aj hospodárske, sociálne a kultúrne práva a „zjednocuje ich do normatívneho rámca nediskriminácie a rovnosti „(Schöpp – Schilling, 2007: 5).
- **Dohovor pokrýva všetky oblasti:** Dohovor je skutočne výnimočný v tom, že ľudské práva a slobody v ňom zakotvené pokrývajú všetky oblasti života žien, vrátane verejného ako aj rodinného, súkromného. Dohovor teda zaručuje ženám rovnaké priznanie, využívanie a výkon všetkých ľudských práv a základných slobôd bez ohľadu na ich manželský stav a na základe rovnosti s mužmi. CEDAW Výbor zároveň v upozorňuje, že sa týka aj tých oblastí, ktoré nie sú v dohovore výslovne uvedené.
- **Chrání všetky ženy:** Dôležité je aj to, že dohovor nerobí rozdiely medzi jednotlivými ženami, alebo skupinami žien, ale chráni všetky ženy pred diskrimináciou, pričom ale zohľadňuje faktor možnej viacnásobnej diskriminácie.
- **Chrání aj pred nepriamou diskrimináciou:** Dohovor chápe diskrimináciu v čo najširšom zmysle, čiže, jeho cieľom je odstránenie aj tých diskriminačných praktík, ktoré nemusia byť na prvý pohľad zrejme, resp. priame (koncept nepriamej diskriminácie). Tým, že v čl. 1 CEDAW definuje diskrimináciu žien ako „(...) akékoľvek robenie rozdielu, vylúčenie alebo obmedzenie vykonané na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je (...)“, poukazuje na to, že pod pojem diskriminácia spadá aj neúmyselný čin (podstatné je v tomto prípade spojenie „ktorého dôsledkom je“). Čiže niekto nemusí priamo konať s úmyslom diskriminovať, ale aj tak môže mať takéto konanie/čin diskriminačný účinok. Napríklad uplatňovanie neutrálneho pravidla, vzťahujúceho sa rovnako na ženy aj mužov, môže viesť k diskriminácii žien, pretože môže mať odlišný a negatívny dopad na ich život. CEDAW Výbor v súvislosti s tým upozorňuje, že „(...) rovnaké alebo neutrálne zaobchádzanie so ženami a mužmi by mohlo predstavovať diskrimináciu žien, ak by výsledkom alebo účinkom takého konania bolo odopretie ženám vykonávať určité právo, pretože toto konanie nezohľadnilo už existujúce rodovo podmienené znevýhodnenie a nerovnosť žien“. (Všeobecné odporúčanie č. 28, ods.5).

- **Zdôrazňuje osobitosť povahy diskriminácie žien a ich viacnásobné znevýhodnenie žien:** Pokiaľ ide o ďalšie koncepty povahy diskriminácie, je potrebné mať na zreteli, že ženy tvoria osobitnú „zraniteľnú skupinu“ nielen z toho dôvodu početnosti, ale aj preto, že tvoria prierezovú skupinu, ktorá sa prelína všetkými ostatnými skupinami vystavenými zvýšenému riziku diskriminácie. Veľmi výstižne vysvetľuje osobitosť postavenia žien a ich možnej diskriminácie Hanna Beata Schöpp – Schilling: „Diskriminácia žien sa od iných typov diskriminácie líši kvalitatívne aj kvantitatívne. Ženy tvoria približne polovicu ľudstva. Preto nie sú iba jednou zo "zraniteľných skupín", ktorú je možné jednoducho postaviť do radu k ostatným zraniteľným skupinám definovaným etnickou príslušnosťou, rasou, vekom, postihnutím a inými znakmi, pretože ženy sú vždy aj členkami týchto skupín a môžu byť vystavené diskriminácii v rámci týchto skupín aj mimo nich. V skutočnosti sú ženy vystavené viacnásobnej diskriminácii, ktorá je založená na ich prelínajúcej sa identite ženy a zároveň členky inej skupiny, čo znásobuje ich znevýhodnenie. Navyše je pre ženy vzťah medzi obeťou a utláčateľom špecifický aj všeobecne intímny v tom, že väčšina žien žije s mužmi v najbližšej alebo širšej rodine. Ženy zažívajú diskrimináciu v rámci štruktúr orientovaných na mužov, ktoré sa prejavujú v zákonoch, politikách, inštitúciách a programoch. Ženy často zažívajú diskrimináciu aj z dôvodu svojho postavenia nevydatých dcér, manželiek, družiek a/alebo vdov. Preto je dôležitým krokom vpred to, že článok 1 zakazuje diskrimináciu žien "bez ohľadu na ich manželský stav".¹⁸

Je zrejmé, že ženy patria takmer vždy k nejakej ďalšej skupine, ktorá môže byť diskriminovaná z iného dôvodu než je pohlavie alebo rod, čiže často zažívajú viacnásobnú diskrimináciu. CEDAW Výbor v tejto súvislosti konštatuje: „Diskriminácia žien na základe pohlavia a rodu je neoddeliteľne previazaná s ďalšími faktormi, ktoré majú na ženy vplyv, ako rasa, etnicita, náboženstvo alebo vierovyznanie, zdravie, postavenie, vek, spoločenská trieda či kasta, sexuálna orientácia a rodová identita. Diskriminácia na základe pohlavia a rodu môže mať vplyv na ženy patriace do vyššie uvedených skupín vo väčšej miere alebo inými spôsobmi ako na mužov. Zmluvné štáty musia legislatívne uznať a zakázať takéto prekrývajúce sa formy diskriminácie a ich znásobený negatívny dosah na dotknuté ženy“ (Všeobecné odporúčanie č. 28, ods.18).

¹⁸ SCHÖPP – SCHILLING, Hanna Beate *Povaha a rozsah dohovoru*. In *Seminár „Práva žien vo svetle CEDAWu“* Bratislava : Možnosť voľby, 13. 11. 2008 . Prístupné na <http://moznostvolby.files.wordpress.com/2012/09/povaha-a-rozsah-dohovoru.pdf>

- **Zahrňa povinnosť odstraňovať spoločenské postoje a koncept rodu:** CEDAW dohovor je výnimočný a priekopnícky aj v ďalších oblastiach. Jeho inovatívnosť spočíva aj v tom, že „[...] je to prvý a jediný ľudsko-právny dohovor, ktorý zmluvným štátom ukladá povinnosť zmeniť a zrušiť spoločenské postoje a kultúrne vzorce a praktiky, ktoré sú založené na koncepte podriadenosti alebo nadriadenosti jedného z pohlaví.“ (Schöpp – Schilling, 2007:6) Tento koncept je zároveň východiskový pre rozvíjanie diskusie o spôsoboch dosahovania rodovej rovnosti a odstraňovania všetkých foriem diskriminácie žien. Dôraz na povinnosť meniť postoje a praktiky môžeme nájsť už v odseku 14 Preambuly dohovoru, kde zmluvné štáty dohovoru priamo deklarujú, že sú si „vedomé toho, že pre dosiahnutie plnej rovnoprávnosti medzi mužmi a ženami je potrebná zmena tradičnej úlohy mužov, ako aj úlohy žien v spoločnosti a v rodine“. Z článkov 2, čl. 5 a čl. 10 priamo vyplýva právo ženy nebyť vystavená rodovým stereotypom, predsudkom, zvykom a iným ustáleným spôsobom konania, ktoré sú diskriminačné. To znamená, že štáty nemajú len odstraňovať diskrimináciu, ale aj príčiny diskriminácie žien a rodovej nerovnosti – všetky rodovo stereotypné predstavy, predsudky a názory o ženách a mužoch, o ich rozdielnych schopnostiach a možnostiach, ktoré odkazujú ženy do pozície „tých druhých“ a sú základom nerovnosti medzi mužmi a ženami. (Mesochoritsová, 2013:8)
- **Odstraňuje diskrimináciu na základe pohlavia a rodu:** Mnohí ľudia namietajú, že dohovor hovorí iba o odstránení diskriminácie žien na základe pohlavia, keďže tento dôvod je explicitne uvedený v texte dohovoru. V súvislosti s tým je dôležité vedieť, že v čase jeho prípravy (70-te roky 20. st.) sa v medzinárodnom práve nepoužíval termín „rod“ – ten sa prevažne používal iba na akademickej pôde, pri výskumoch a pod. Keďže CEDAW je dynamickým nástrojom, ktorý reaguje na prebiehajúce zmeny a CEDAW Výbor sa snaží o ochranu práv žien na základe ich osobných skúseností (v tomto prípade na obmedzenia žien na základe predsudkov, rodových stereotypov), diskriminácia na základe rodu je uznaná ako legitímny dôvod. Keďže článok 1 CEDAW dohovoru uvádza pomerne zložitú definíciu pojmu diskriminácia žien, pri jeho výklade a aplikácie do praxe je dôležité vychádzať zo všeobecných odporúčaní CEDAW Výboru, ako aj z jeho posudkov periodických správ podávaných CEDAW Výboru štátmi, ako aj jeho rozhodnutí či vyhlásení, vrátane spôsobov vedenia procedúr podľa Opčného protokolu k CEDAW-u.

Jedným z dôležitých vysvetlení CEDAW Výboru týkajúceho sa povahy diskriminácie podľa CEDAW dohovoru je, že sa vzťahuje aj na rodovo podmienenú diskrimináciu a nielen na diskrimináciu na základe pohlavia. V súvislosti s tým CEDAW Výbor uvádza: „Aj keď sa v Dohovore uvádza len diskriminácia z dôvodu pohlavia, z výkladu článku 1 v spojení s článkom 2 písm. f) a článkom 5 písm. a) vyplýva, že Dohovor sa týka rodovo podmienenej diskriminácie žien. Výraz pohlavie označuje biologické rozdiely medzi mužmi a ženami. Pojmom rod sa označujú sociálne konštruované identity, vlastnosti a role žien a mužov a sociálne a kultúrne vnímanie týchto biologických rozdielov spoločnosťou, ktoré vedie k hierarchizácii postavenia žien a mužov a rozdeleniu moci a práv v prospech mužov na úkor žien.“ (Všeobecné odporúčanie č. 28, ods. 5)¹⁹.

6.3. Povinnosti zmluvných štátov

V úvodnom odseku článku 2 sa uvádza: „Štáty, zmluvné strany, odsudzujú diskrimináciu žien vo všetkých jej formách, súhlasia s tým, že budú všetkými vhodnými prostriedkami a bez meškania uskutočňovať politiku odstránenia diskriminácie žien...“. Vychádzajúc z tohto ustanovenia, **prvoradou povinnosťou zmluvných štátov je „odsúdiť diskrimináciu žien vo všetkých jej formách“**. CEDAW Výbor vo svojom všeobecnom odporúčaní č. 28 podrobnejšie vysvetľuje túto povinnosť: „Štáty sú povinné deklarovať, pred všetkými zložkami štátnej moci, svojim obyvateľstvom a medzinárodným spoločenstvom, že absolútne odmietajú všetky formy diskriminácie žien“ (VO. Č. 28, ods. 15).²⁰

Formulácia „**bez meškania**“ znamená, že štát vykoná opatrenia a politiky okamžite. Podľa CEDAW Výboru je táto formulácia bezpodmienečná a nepovoľuje žiaden odklad.²¹

Vo všetkých článkoch dohovoru, pričom za ústredný sa považuje čl. 2, sú definované záväzky štátov, ktorými sú: rešpektovať (v zmysle dodržiavať), chrániť a naplňovať právo žien na nediskriminačné zaobchádzanie a rovnosť.

¹⁹ Viac k tejto téme pozri celé Všeobecné odporúčanie CEDAW Výboru č. 28, CEDAW/C/2010/47/GC.2 a Schöpp – Schilling, 2007.

²⁰ Ako ďalej vysvetľuje CEDAW Výbor : „Pojem „diskriminácia vo všetkých jej formách“ jednoznačne zaväzuje zmluvné štáty, aby pozorne odsúdili všetky formy diskriminácie vrátane tých, ktoré nie sú v Dohovore výslovne uvedené, resp. ktoré môžu vzniknúť“ (VO č. 28, ods. 15).

²¹ Podľa vysvetlenia CEDAW Výboru, štáty nemôžu odôvodniť svoje meškание pri implementácii záväzkov žiadnymi dôvodmi a ak čelia nejakým problémom, ktoré sa môžu týkať finančných obmedzení, alebo odbornej pomoci, mali by na prekonanie týchto ťažkostí požiadať o medzinárodnú spoluprácu. Podrobnejšie pozri Všeobecné odporúčanie CEDAW Výboru č. 28, ods. 29.

Závazok rešpektovať

Zmluvné štáty sú povinné nespôsobovať diskrimináciu žien svojim konaním alebo opomenutím: tento záväzok vyžaduje od zmluvných štátov, aby sa zdržali prijímania akýchkoľvek zákonov, politík, nariadení, programov, administratívnych postupov, krokov alebo praktík, ktoré priamo alebo nepriamo upierajú ženám rovnaké využívanie ich práv. To znamená, že zmluvné štáty (vrátane všetkých štátnych orgánov a inštitúcií) nesmú konať spôsobom, ktorý porušuje ľudské práva žien a musia sa zdržať akéhokoľvek konania, ktorého výsledkom by mohla byť diskriminácia žien. Na základe tohto záväzku má štát zrušiť všetky diskriminačné zákony a politiky.

Závazok chrániť

Podľa Všeobecného odporúčania č. 28, povinnosť chrániť „vyžaduje od zmluvných štátov, aby chránili ženy pred diskrimináciou zo strany súkromných subjektov a aby prijali opatrenia priamo zamerané na odstránenie vžitých a všetkých ďalších praktík, ktoré vedú k predsudkom a zachovávaniu myšlienky podradenosti alebo nadradenosti ktoréhokoľvek z pohlaví a k stereotypizácii rol mužov a žien“ (VO č. 28, ods.9). Inak povedané, štáty sú povinné aktívne reagovať na diskrimináciu žien, bez ohľadu na to, či dané konanie alebo opomenutie konania bolo spôsobené štátnymi orgánmi alebo súkromnými subjektmi. Ako upozorňuje v súvislosti s touto povinnosťou CEDAW Výbor, „k diskriminácii môže dôjsť aj z dôvodu neprijatia potrebných legislatívnych opatrení na zabezpečenie plnohodnotného výkonu práv žien alebo z dôvodu neprijatia vnútroštátnych politík na zabezpečenie rovnosti žien a mužov, ako aj z dôvodu zlyhania pri presadzovaní príslušných zákonov“ (VO č. 28, ods. Štát by tiež mal zabezpečiť ochranu žien pred diskrimináciou prostredníctvom príslušných súdov a ďalších verejných inštitúcií a v prípade potreby ju presadzovať sankciami a nápravnými opatreniami.

Závazok plniť

Povinnosť plniť vyžaduje od zmluvných štátov, aby prijali množstvo rôznych opatrení na zabezpečenie plnej realizácie práv žien (vlády by mali zriadiť napr. vládnu inštitúciu s dostatočnými zdrojmi a právomocami, ktorá by sa zaoberala ľudskými právami žien; ďalším príkladom je povinnosť uplatňovať rodové hľadisko vo všetkých rozhodovacích procesoch vlád).

Ľudské práva žien sa musia plniť presadzovaním de facto, resp. skutočnej rovnosti prostredníctvom všetkých primeraných prostriedkov, vrátane konkrétnych a účinných politík

a programov na zlepšenie postavenia žien a dosiahnutie skutočnej rovnosti, v prípade potreby aj prostredníctvom dočasných vyrovnávacích opatrení v zmysle článku 4 ods. 1 Dohovoru a Všeobecného odporúčania č. 25. Podľa čl. 4, ods. 1: „ak štáty, zmluvné strany, prijímú dočasné osobitné opatrenia zamerané na faktické urýchlenie zrovnoprávnenia žien a mužov, nebude sa to považovať za diskrimináciu“. Takéto opatrenia vyrovnávajú znevýhodnenie žien v dôsledku ich diskriminácie v minulosti a majú urýchliť dosiahnutie skutočne (de facto) rovnosti medzi ženami a mužmi. Dočasné opatrenia majú trvať dovtedy, kým sa nedosiahne reálna rovnosť. CEDAW Výbor ich zavedenie považuje za nevyhnutnú stratégiu zmluvných štátov. Medzi takéto opatrenia patria rôzne stratégie napr. ciele programy určené na podporu žien, systém kvót, preferenčné zaobchádzanie.

6.4.Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien (CEDAW Výbor)

Na účinnú implementáciu CEDAW-u a na monitorovanie pokroku pri jeho plnení dohliada Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien (CEDAW Výbor). Jeho zriadenie a výkon činnosti upravujú články 17 až 22.

CEDAW Výbor má 23 členiek a členov volených na 4 roky (expertiek a expertov v oblasti ľudských práv žien, pričom sa prihliada na spravodlivé geografické rozdelenie). CEDAW Výbor vykonáva dohľad nad plnením záväzkov zmluvných štátov najmä tým, že posudzuje **periodické správy zmluvných štátov** o „legislatívnych, súdnych, administratívnych alebo iných opatreniach, ktoré prijali za účelom uvedenia ustanovení Dohovoru do života, a o pokroku, ktorý sa v tomto smere dosiahol“ (čl. 18). Periodické správy musia štáty predložiť Výboru do jedného roka po nadobudnutí platnosti pre príslušný štát a potom aspoň každé štyri roky a ďalej kedykoľvek o to Výbor požiada. (čl. 18).

CEDAW Výbor po preskúmaní správy a jej vyhodnotení zasiela štátu doplňujúce otázky (tzv. List of issues and questions) a všetky informácie podrobne prerokuje počas tzv. Konštruktívneho dialógu s delegáciou zmluvného štátu. Výbor môže získavať aj doplňujúce informácie od mimovládnych organizácií, ktoré môžu vypracovať tzv. Tieňovú/alternatívnu správu²² a poskytnúť tak Výboru mnohé dôležité informácie. Po konštruktívnom dialógu s vládou, ktorá správu predkladala, CEDAW Výbor vypracuje a zverejní svoje tzv. Záverečné zistenia. V Záverečných zisteniach zhodnotí situáciu, upozorní na prípadné zlyhania štátu

²² V SR túto možnosť úspešne využila koalícia MVO pod vedením o .z. Možnosť voľby. Koalícia MVO nielen vypracovala Tieňovú správu, ale sa aj priamo zúčastnila rokovania s CEDAW Výborom a tiež sa zúčastnila vedenia Konštruktívneho dialógu. Viac pozri na www.moznostvolby.sk

v ochrane ľudských práv žien a pretrvávajúce závažné nedostatky v účinnom uplatňovaní práv žien, odporučí konkrétnu nápravu (opatrenia) a vyzve príslušnú vládu, aby zabezpečila riadne plnenie záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru. Vlády by mali uskutočniť nápravu a začať realizovať konkrétne opatrenia. O charaktere týchto nápravných opatrení musia pri predkladaní ďalšej periodickej správy informovať CEDAW Výboru.

CEDAW Výbor tiež vydáva tzv. **Všeobecné odporúčania**, ktoré sa považujú tzv. „soft law“, čiže nie právne záväzné, i keď „CEDAW Výbor spoločne s inými ľudsko-právnymi výbormi od zmluvných štátov očakávajú, že ich príjmu a budú ich implementovať ako prejav dobrej vôle“ (Schöpp – Schilling, 2011:16) V období medzi rokmi 1986 a 2018 prijal Výbor 37 všeobecných odporúčaní. Počas prvých rokov výbor vypracovával pomerne krátke odporúčania, zamerané napríklad na obsah predkladaných správ, výhrady k dohovoru a podobne. Na svojom desiatom zasadnutí v roku 1991 sa výbor rozhodol realizovať novú prax, a síce vydávať všeobecné odporúčania, ktoré sa týkajúci konkrétnych ustanovení dohovoru a vzťahu článkov dohovoru k rôznym formám diskriminácie a nerovností. V nadväznosti na toto rozhodnutie výbor začal vydávať podrobnejšie a komplexnejšie všeobecné odporúčania, ktoré zmluvným stranám poskytujú jasné usmernenia o tom, ako môžu a majú uplatňovať dohovor v praxi (týkajú sa napr. rovnosti v politickom a verejnom živote; násilia páchaného na ženách; rovnosti v manželstve; práva na vzdelanie; dočasných vyrovnávacích opatrení; povinností zmluvných štátov a podobne). Všeobecné odporúčania upozorňujúce aj na formy diskriminácie žien, ktoré sa v texte dohovoru priamo nespomínajú a chápu sa ako rozšírenie dohovoru.

CEDAW Výbor okrem toho koná a rozhoduje v súvislosti s procedúrami Opčného protokolu k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (ďalej len OP CEDAW).

Práca CEDAW Výboru, jeho všeobecné odporúčania, vyhlásenia, záverečné zistenia či rozhodnutia o porušení práv dohovoru (v zmysle procedúr Opčného protokolu) jednoznačne prispievajú k objasneniu a lepšiemu pochopeniu obsahu Dohovoru, osobitného charakteru diskriminácie žien a rozličných nástrojov potrebných na odstránenie rôznych foriem diskriminácie žien.

7. Svetové konferencie OSN o ženách v Kodani (1980) a Nairobi (1985)

Po prijatí kľúčového nástroja medzinárodnoprávnej ochrany žien – Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien v roku 1979 (CEDAW), pokračovala OSN

v rozvíjaní ďalších aktivít a politík na podporu rovnosti žien a mužov a na zabránenie diskriminácie žien. Išlo najmä o organizovanie ďalších svetových konferencií na najvyššej úrovni, ktoré sa konali v Kodani (1980) a v Nairobi (1985) a z ktorých vzišli strategické plány na implementáciu práv žien do praxe.

Pri príležitosti uplynutia polovice dekády žien sa v júli 1980 v Kodani konala **Druhá svetová konferencia OSN o ženách**. Zástupkyne a zástupcovia 145 štátov na nej opätovne potvrdili význam prijatia CEDAW dohovoru²³ a zamerali sa na zmapovanie pokroku dosiahnutom od predchádzajúcej mexickej konferencie konanej pri príležitosti roka žien a aktualizáciu akčného plánu. Na kodanskej konferencii bol prijatý Akčný plán pre druhú polovicu dekády žien, ktorého cieľom bolo odstrániť štrukturálne nerovnosti, ktoré udržiavajú ženy v znevýhodnených pozíciách (Mesochoritsová, 2014).

Kodanská konferencia poukázala na to, že existujú značné rozdiely medzi prijatými právami a možnosťami žien uplatňovať si tieto práva v praxi. S cieľom riešiť tento problém stanovila tri prioritné oblasti: rovný prístup k vzdelávaniu, pracovným príležitostiam a adekvátne služby zdravotnej starostlivosti.²⁴ Tieto otázky sa dostali do popredia, založenom na spoločnom pochopení, že všeobecné ciele rovnosti, rozvoja a mieru vytyčené na svetovej konferencii v Mexiku nemôžu byť dosiahnuté, pokiaľ nebudú pretavené do špecifickejších a presnejšie vymedzených cieľov. Viac ako 8 000 účastníčok a účastníkov zo 187 krajín sa tiež zúčastnil Fóra mimovládnych organizácií, aby aktívne spolupracovalo na realizácii cieľov konferencie a diskutovalo o jej hlavných témach.

Vďaka konferenciám a najmä samotnej Dekáde žien sa čoraz viac zvyšovalo úsilie Organizácie Spojených národov zabezpečiť zlepšenie postavenia žien a túto problematiku čoraz viac včleňovala aj do iných rozvojových programov. V roku 1980 došlo aj inštitucionálnemu posilneniu ochrany ľudských práv žien a Komisia už nebola jediným subjektom pracujúcim v prospech tejto témy v rámci OSN. Mechanizmy zamerané na implementovanie a monitorovanie opatrení stanovených v rámci Dekády boli rozšírené aj v rámci regionálnych komisií OSN, špecializovaných agentúr a fondov. Boli tiež zriadené nové inštitúcie zamerané na problematiku práv žien, Fond OSN pre ženy (UNIFEM) a Medzinárodný výskumný a vzdelávací inštitút OSN pre pokrok žien (INSTRAW).

²³ Ako som spomenula vyššie v texte, práve táto konferencia prispela k veľkému počtu ratifikácii, keďže na nej bol dohovor otvorený na podpis.

²⁴ Viac pozri: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/copenhagen.html>

Pokiaľ ide o samotnú Komisiu pre postavenie žien, od roku 1970 do roku 1986 sa stretávala len raz za dva roky a nebola ani stanovená za prípravný orgán svetových konferencií konaných v Mexiku a Kodani. V tom čase mala Komisia tiež málo možností vstupovať do rozvíjajúcej sa spolupráce, a to aj napriek tomu, že OSN sa zamerala na podporu problematiky práv žien. Niektoré štáty dokonca v roku 1980 navrhli jej zrušenie a presun jej kompetencií na Hospodársku a sociálnu radu OSN. Svetová konferencia OSN v Kodani však odporučila, aby bola Komisia posilnená a aby prevzala plnú zodpovednosť za prípravu konferencie na konci dekády, ktorá mala preskúmať a zhodnotiť výsledky desaťročia OSN pre ženy. Komisia vykonala potrebné prípravné práce. Podkladové dokumenty zahŕňali výsledky dotazníka, ktorý vyplnilo 121 vlád na základe, ktoré zhodnotili situáciu žien vo svojich krajinách. Prvý svetový výskum o úlohe žien pri rozvoji, so zameraním na ekonomickú úlohu žien, bol vypracovaný Divíziou pre pokrok žien a slúžil ako podkladová správa pre konferenciu.

Tretia svetová konferencia OSN o ženách zameraná na preskúmanie a hodnotenie úspechov Dekády OSN pre ženy: Rovnosť, rozvoj a mier sa uskutočnila v Nairobi v roku 1985. Ako taká predstavovala vyvrcholenie Dekády žien a tým aj všetkých aktivít, ktoré boli počas nej realizované s cieľom posilniť postavenie žien a jej mandátom bolo zaviesť konkrétne opatrenia na prekonanie prekážok na dosiahnutie cieľov Dekády. Zúčastnilo sa na nej približne 1 900 oficiálnych delegácií zo 157 členských krajín, zástupcov a zástupkýň sekretariátu OSN, regionálnych komisií, 8 špecializovaných agentúr, 17 medzivládnych organizácií, 4 národných oslobodzovacích hnutí a 163 mimovládnych organizácií, čo len potvrdzovalo, že OSN v čoraz väčšej miere kládla dôraz na odstránenie diskriminácie žien a na zlepšenie situácie v oblasti rovnosti žien a mužov. Na svetovej konferencii zohral významnú úlohu už aj samotný Výbor pre odstránenie diskriminácie žien, ktorý začal svoju činnosť v roku 1982.

Na paralelnom mimovládnom fóre, ktoré sa konalo na Univerzite v Nairobi rokovalo takmer 15.000 zástupkýň a zástupcov²⁵ mimovládnych organizácií z celého sveta, s veľkým počtom žien z afrických krajín a najmä Kene. Prítomnosť mimovládnych organizácií v takomto počte tiež naznačovala, že medzinárodné spoločenstvo dáva do popredia dôležitý prínos mimovládnych organizácií pri napĺňaní ľudských práv žien. Výsledkom konferencie bolo zhodnotenie pokroku dosiahnutého počas posledných desiatich rokov a vypracovanie ďalších stratégií na podporu práv žien.

²⁵ Niektoré údaje uvádzajú počet 12.000 a ďalšie 15.000. Preto som zvolila výraz takmer 15.000.

Po dvoch týždňoch intenzívnych rokovaní bol konsenzom všetkých vlád schválený dokument „Výhľadové stratégie pre zlepšenie postavenia žien“ (od roku 1986 do roku 2000). Tento dokument sumarizoval konkrétne opatrenia a aktivity, ktoré majú štáty realizovať na podporu rodovej rovnosti do praxe na úrovni štátov a na podporu účasti žien na zabezpečovaní mieru. Stratégie teda priniesli konkrétny plán na podporu ľudských práv žien do konca tisícročia.²⁶

Vďaka týmto konferenciám sa podarilo obrátiť pozornosť svetovej verejnosti na mnohé formy diskriminácie žien a dievčat a vytvoriť predpoklady pre užšiu spoluprácu medzi feministickým hnutím, národnými štátmi a medzinárodným spoločenstvom pri implementácii stratégií na zlepšenie postavenia žien. Zúčastnené vlády na nich tiež jasne deklarovali, že vynaložia všetko úsilie na zabránenie diskriminácii žien v rôznych oblastiach života a rovnosť žien a mužov ustanovili ako jeden z hlavných cieľov zúčastnených krajín (Mesochoritisová, 2014). Tieto tri svetové konferencie boli zároveň svedkami mimoriadneho aktivizmu zo strany žien a feministických organizácií z celého sveta a položili tiež základy pre svetové konferencie v realizované v deväťdesiatych rokoch, vrátane Štvrtej svetovej konferencie o ženách, ktorá sa konala v roku 1995 v Pekingu.

8. Násilie páchané na ženách ako kľúčová téma feministického hnutia a OSN

Ľudské práva, ako to výstižne sformulovala feministická historička Ute Gerhard „(...) sú vždy formulované ako odpovede na konkrétnu historickú skúsenosť bezprávia a na špecifické krízy moderného sveta. Ľudské práva nehovoria len o nezlomnej viere v pokrok, ale aj o obavách a ohrození svetového spoločenstva, o pokuse novým spôsobom zabezpečiť humanitu zoči-voči fundamentálnemu ohrozeniu ľudskej dôstojnosti“. (Gerhard, 1995:23). A práve téma násilia páchaného na ženách podnietila celosvetové spoločenstvo formulovať ďalšie ľudskoprávne dokumenty ako odpoveď na konkrétnu skúsenosť žien s bezprávím ktoré násilie predstavuje. Takouto odpoveďou sa stala Deklarácia o odstránení násilia páchaného na ženách a následné dokumenty prijaté OSN po roku 1993.

²⁶ Viac pozri: <http://www.un.org/womenwatch/confer/nfls/Nairobi1985report.txt>

Od roku 1987 prevzala Komisia pre postavenie žien koordináciu nad prácami v oblasti hospodárskych a sociálnych otázok pre posilnenie postavenia žien v systéme OSN. Táto úloha vyplynula z jej mandátu monitorovať implementáciu stratégií z Nairobi, ktorým ju poverilo Valné zhromaždenie OSN. V dôsledku toho, Komisia zamerala svoju pozornosť na podporu rovnosti žien ako na prierezovú oblasť hospodárskeho rozvoja, ľudských práv a politických, kultúrnych a sociálnych otázok. Takýto prístup priniesol zmenu perspektívy: znamenalo to začať riešiť túto problematiku najmä ako súčasť mainsteramu a nielen ako samostatnú tému.

Na konci 80. a začiatkom 90. rokov 20. storočia Komisia, CEDAW Výbor a Komisia pre ľudské práva otvorili otázku násilia páchaného na ženách, ktorá bola dovtedy chápaná ako súkromná záležitosť, a nie ako verejná, legitímna otázka ľudských práv, ktorá si vyžaduje riešenia na celoštátnej a medzinárodnej úrovni. Nestalo sa tak náhodou. V tom čase stále početnejšie feministické hnutie prinášalo túto tému s naliehavou pravidelnosťou a dožadovalo sa adekvátnej reakcie. S podporu feministického hnutia sa tak „v 90-tych rokoch stáva téma násilia páchaného na ženách legitímnou súčasťou záujmu medzinárodných ľudskoprávných inštitúcií a začína sa jednoznačne chápať ako jedna z najrozšírenejších foriem diskriminácie žien.“ (Mesochoritsová, 2011). Komisia tak začiatkom 90-tych rokov na seba prevzala záväzok vypracovať Deklaráciu o odstránení násilia páchaného na ženách. Zmena perspektívy bola uskutočnená aj prostredníctvom CEDAW výboru, ktorý svojim Odporúčaním č. 19 z roku 1992, subsumoval pod pojem diskriminácia žien aj násilie páchané na ženách, resp. rodovo podmienené násilie

V septembri 1992 Komisia OSN pre postavenie žien poverila špeciálnu pracovnú skupinu vypracovaním návrhu deklarácie o násilí páchanom na ženách (Heise, Pitanguy, 1998:11). **Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách**²⁷ bola prijatá VZ OSN v novembri 1993, a hoci nie je právne záväzná, predstavuje medzinárodný konsenzus v záväzkoch vlád v odstraňovaní násilia páchaného na ženách. Bolo to prvé medzinárodné vyhlásenie o tom, že násilie na ženách nie je akceptovateľné, pretože „znemožňuje alebo celkom anuluje možnosť žien využívať svoje ľudské práva“.

V tomto období tiež začala Komisia a CEDAW Výbor preskúmať možnosti tvorby a prijatia Opčného protokolu k CEDAW dohovoru. K veľkému úspechu tiež patrilo zriadenie inštitútu Osobitnej spravodajkyne OSN pre násilie páchané na ženách. Osobitná spravodajkyňa je nezávislou odborníčkou, ktorej mandátom je zhromažďovať informácie o

²⁷ Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách, 1993, In: Násilie I, Aspekt, 3, 1998, s.161

násilí na ženách, jeho príčinách a dôsledkoch, vypracovávať odporúčania a opatrenia na zamedzenie násilia, úzko spolupracovať s ďalšími osobitným spravodajcami a spravodajkyňami a podorgánmi OSN. K jej povinnostiam patrí aj vypracovávanie a podávanie každoročných správ o násilí na ženách Komisii pre ľudské práva. Úzko spolupracuje s mimovládnyimi organizáciami, vďaka ktorým získava množstvo informácií o situácii v oblasti násilia v jednotlivých krajinách

Všetky tieto pozitívne zmeny boli výsledkom aj jednoznačnej podpory, ktorá vzišla z Viedenskej svetovej konferencie.

9. Ženské práva sú ľudské práva: Svetová konferencia o ľudských právach (1993)

V kontexte ochrany ľudských práv žien mala veľký význam aj **Svetová konferencia o ľudských právach** (1993, Viedeň). Za týmto úspechom stála obrovská mobilizácia aktivistiek za ľudské práva žien a feministických organizácií zjednotených heslom „ženské práva sú ľudské práva“, ktoré sa snažili zabezpečiť, aby ľudské práva žien boli plnohodnotnou agendou zaradenou do programu rokovaní. Najmä v súvislosti s problematikou násilia páchaného na ženách organizovali občianske aktivistky rôzne tribunály, snažiac sa upriamiť pozornosť na závažné porušovanie práv žien v tejto oblasti. Boli úspešné. Aj s podporu orgánov OSN zameraných na podporu rovnosti žien bola na Viedenskej konferencii po prvý raz deklarovaná zásada „ženské práva sú ľudské práva“ a práva žien boli vyhlásené za oblasť so zvláštnou prioritou.

Na konferencii bola prijatá tzv. Viedenská deklarácia a Akčný program, ktoré opätovne potvrdili princípy univerzálnosti, nedeliteľnosti a vzájomnej prepojenosti ľudských práv a rovnaké postavenie všetkých ľudských práv. Viedenská deklarácia explicitne potvrdila, že „ľudské práva žien a dievčat sú nescudziteľnou, integrálnou a neoddeliteľnou súčasťou všeobecných ľudských práv“, a že „plná a rovná účasť žien na politickom, občianskom, hospodárskom, sociálnom a kultúrnom živote, na národnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni, a odstránenie všetkých foriem diskriminácie na základe pohlavia sú prioritné ciele medzinárodného spoločenstva.“(OSN, 1993, časť I, ods. 18).

Okrem mnohých ďalších požiadaviek, sa pozornosť zamerala aj na oblasť násilia páchaného na ženách – Svetová konferencia vyzvala Valné zhromaždenie OSN, aby prijala návrh deklarácie na odstránenie násilia páchaného na ženách a vyzvala všetky vlády k boju proti násiliu páchaného na ženách (OSN, B3, ods. 38)²⁸. Taktiež upozornila na to, že „porušovanie ľudských práv žien v ozbrojených konfliktoch sú porušením základných zásad medzinárodných ľudských práv a humanitárneho práva“ (OSN, B3, ods. 38). Svetová konferencia venovala pozornosť aj reprodukčným právam žien a na základe rovnosti žien a mužov potvrdila právo žien na dostupnú a primeranú zdravotnú starostlivosť a najširšiu škálu služieb plánovaného rodičovstva (OSN, B3, ods. 38).

Viedenská svetová konferencia tak priniesla významné zmeny v chápaní ľudských práv žien a rozšírila viaceré oblasti ochrany diskriminovaných žien. Podľa Grabowskej najzávažnejšia bola zmena jazyka, ktorým sa hovorí o rodovej rovnosti, pričom táto zmena spočívala v uplatnení názoru, že práva žien sú ľudskými právami: „Tento podstatný posun, ktorý vyplynul z nového chápania ľudských práv, sa prejavil dvojako. Verejné uznanie ženských práv za ľudské práva znamenalo, že určité všeobecné ľudské práva, ako napríklad právo na život v mieri, sú rodovo podmienené. Dôsledkom toho sa znásilnenie počas vojnových konfliktov začalo považovať za porušovanie ľudských práv. Druhým prejavom bolo rozšírenie ľudských práv o oblasti, ktoré boli obzvlášť dôležité pre ženy, ale dovtedy sa vnímali iba ako „súkromné“ alebo „ženské“, a nie ako univerzálne, napríklad reprodukčné práva alebo právo na život bez násilia“ (Grabovska, 2011 in Mesochoritsová 2014).

10. Pekinská deklarácia a akčná platforma OSN

K jedným z najväčších úspechov Komisie v oblasti ľudských práv žien patrí samotná realizácia, ako aj prijaté závery Štvrtej svetovej konferencie o ženách z roku 1995, ktorá významne prispela k celosvetovej podpore ľudských práv žien a rodovej rovnosti. Komisia a jej sekretariát viedli prípravný proces a koordinovali rokovania o návrhu akčnej platformy veľmi participatívnym a komplexným spôsobom. Komisia už v roku 1994 zorganizovala päť regionálnych prípravných stretnutí, ako aj viacerých zasadnutí mimovládnych organizácií.

²⁸ VZ OSN aj na základe tejto výzvy následne prijalo Deklaráciu proti násiliu páchanému na ženách (OSN, 1993) a vymenovala Špeciálnu spravodajkyňu pre násilie páchané na ženách.

Správy (country reports) zo 170 krajín predložených Komisii, slúžili ako základ pre formuláciu odporúčaní a opatrení uvedených v Akčnej Platforme.

Štvrtá svetová konferencia žien OSN, sa konala v Pekingu za účasti zástupkýň a zástupcov vlád zo 189 krajín a mnohých mimovládnych organizácií a „významne a trvalo ovplyvnila ďalšie smerovanie agendy ľudských práv žien a rodovej rovnosti na celom svete! (Mesochoritsová, 2014). Medzivládne zasadnutie v Pekingu, ktorého sa zúčastnilo viac ako 17 000 zástupcov a zástupkýň zo 6000 delegácií, účasť viac ako 30 000 aktivistiek a aktivistov zo 4 000 akreditovaných mimovládnych organizácií na rokovaníach na Fóre mimovládnych organizácií, účasť 4 000 novinárov a novinárov urobilo z konferencie najväčšie stretnutia predstaviteľiek a predstaviteľov vlád, mimovládnych organizácií a médií aké sa doposiaľ uskutočnilo v rámci OSN.

Pekinská konferencia z roku 1995 ukázala, že feministické hnutie bolo na rozdiel od 80-tych rokov 20. storočia omnoho viac organizovanejšie a strategicky ovplyvňovalo medzinárodnú agendu. Mimovládne organizácie sa stali hnacou silou mnohých zmien v oblasti ochrany ľudských práv žien. Ich organizovanosť, vytrvalosť a snaha ovplyvňovať verejné politické procesy priniesla mnohé výsledky: MVO zohrali a zohrávajú dôležitú úlohu pri presadzovaní legislatívnych a inštitucionálnych zmien nielen v politikách na lokálnej či vnútroštátnej úrovni, ale darilo sa im ovplyvňovať aj medzinárodné fóra. Táto skutočnosť sa premietla aj do výslednej podoby akčnej platformy. „Počas pekinskej konferencie mali MVO možnosť formulovať svoje stanoviská v rámci Fóra mimovládnych organizácií, ktoré sa konalo sa neďaleko Pekingu v Huairou. V rámci fóra sa denne konalo takmer 400 podujatí (semináre, panelové diskusie, dokonca aj demonštrácie v podobe petícií, vyhlásení), zameraných na rôzne tematické oblasti ľudských práv žien, a to za účasti viac ako 30 000 účastníčok a účastníkov. Vypracované dokumenty, odporúčania, pripomienky a návrhy bolo možné predniesť prostredníctvom delegátok a delegátov so štatútom pozorovateľov priamo na konferencii. Títo delegáti a delegátky mali tiež možnosť rokovať s jednotlivými účastníkmi a účastníčkami a vládnymi delegáciami, a tak ovplyvňovať záverečnú podobu akčnej platformy a deklarácie“ (Mesochoritsová, 2014).

Vďaka ich aktívnej účasti zúčastnené vlády tiež uznali významnú úlohu, ktorú zohrávajú a zdôraznili dôležitosť vzájomnej spolupráce pri presadzovaní pokroku: „My, vlády zúčastnené na IV. konferencii o ženách, sme presvedčené, že aktívne zapojenie všetkých členiek a členov občianskej spoločnosti, najmä ženských organizácií a sietí (...), a to s plným

uznaním ich autonómie a v spolupráci s vládami a štátnou správou, je nevyhnutné pre účinnú implementáciu akčnej platformy“ (Pekinská deklarácia, ods.20).

10.1. Ciele a záväzky Pekinskej deklarácie a platformy

Medzi hlavné ciele pekinskej konferencie patrilo urýchlenie procesu odstránenia diskriminácie žien, ktorý sa začal v roku 1975 vyhlásením *Dekády žien* (OSN, 1976 – 1985) a v kontexte nových poznatkov formulovanie ďalších záväzkov, ktoré by prispeli k úplnej realizácii ľudských práv žien. Po dvoch týždňoch ťažkých rokovaní bola napokon jednomyselne všetkými zúčastnenými krajinami prijatá *Pekinská deklarácia a Akčná platforma* (ďalej PAP), ktoré.

Pekinská deklarácia je zásadným deklaratórnym vyhlásením všetkých zúčastnených strán k otázke porušovaniu práv žien: načrtáva základné problémy a formuluje hlavné ciele, ktoré sú ďalej podrobnejšie rozpracované v akčnej platforme. V deklarácii vlády potvrdzujú svoju snahu odstrániť všetky formy diskriminácie žien a zaväzujú sa podniknúť všetky kroky na účinné odstránenie rodových nerovností. Otázku zlepšenia situácie žien a dievčat dávajú do súvisu s konsolidovanou demokraciou, udržateľným rozvojom a mierom na celom svete ako neoddeliteľne spätými a vzájomne sa podmieňujúcimi faktormi. Deklarácia opätovne verejne potvrdila koncept „ženské práva sú ľudské práva“, ktorý bol prijatý na Viedenskej konferencii (1993): „My, vlády zúčastnené na 4. Svetovej konferencii žien (...) opätovne potvrdzujeme svoj záväzok (...) na zabezpečenie úplnej realizácie ľudských práv žien a dievčat ako neodňateľnej, stálej a nedeliteľnej súčasti všetkých ľudských práv a základných slobôd“ (Pekinská deklarácia, ods. 9). Nemenej významné je prihlásenie sa k uplatňovaniu rodovo senzitívnych politík pri zabezpečovaní ľudských práv žien a pri realizácii všetkých krokov, ktoré vytýčila akčná platforma.

Akčná platforma predstavuje už samotné podrobné rozpracovanie deklarovaných záväzkov. Je rozdelená do 6 kapitol.

Úvodná kapitola (Charakteristika poslania) popisuje hlavné ciele platformy a zdôrazňuje fakt, že rovnosť žien a mužov je otázkou ľudských práv a jednou z fundamentálnych podmienok sociálnej spravodlivosti, mieru a rozvoja. Upozorňuje, že implementácia jednotlivých opatrení si vyžaduje vysokú a koordinovanú zaangažovanosť vlád, medzinárodného spoločenstva, mimovládnych organizácií, jednotlivcov a jednotlivkyň.

Druhá časť (**Celosvetový rámec**) popisuje politickú, ekonomickú, sociálnu a kultúrnu situáciu vo svete a na jednotlivých kontinentoch (napr. koniec studenej vojny, pokračujúce ozbrojené konflikty, etnické čistky, hospodárska kríza) a dáva ich do súvislosti s rôznymi formami porušovania práv žien a dievčat. Obzvlášť upozorňuje na hrubé porušovanie práv žien počas vojnových konfliktov, na problematiku násilia páchaného na ženách a fakt, že viac ako polovica ľudstva, ktorú tvoria ženy, je vylúčená z mocenských a rozhodovacích mechanizmov.

Zdôrazňuje tiež súvislosti medzi chudobou a diskrimináciou žien a pripomína, že ženy tvoria absolútnu väčšinu z miliardy ľudí žijúcich v najväčšej chudobe. Pripomína, že aj keď je potrebné mať na zreteli národné a miestne, kultúrne a náboženské tradície, je povinnosťou štátov bez ohľadu na ich politický, či kultúrny kontext chrániť ľudské práva.

V tretej časti (**Kritické oblasti záujmu**) konštatuje, že väčšina cieľov, ktoré boli uvedené v Nairobských stratégiách ostali nenaplnené a na základe zhodnotenia pokroku dosiahnutého od Nairobi a zmonitorovania situácie vo svete, stanovuje 12 kritických oblastí záujmu, ktoré si vyžadujú okamžitú pozornosť a riešenie. Ide o tieto oblasti:

- Pretrvávajúce a zvyšujúce sa bremeno chudoby žien;
- Nerovnosti a nedostatky v oblasti vzdelávania a vzdelávacích programom a nerovnaký prístup k vzdelávaniu a príprave na povolanie;
- Nerovnosti a nedostatky v poskytovaní zdravotnej starostlivosti a služieb zdravotnej starostlivosti a nerovnaký prístup k zdravotnej starostlivosti a službám zdravotnej starostlivosti;
- Násilie páchané na ženách;
- Účinky ozbrojených a iných konfliktov na ženy, vrátane žien, ktoré žijú pod cudzou nadvládou/ okupáciou;
- Nerovnosť v hospodárskych štruktúrach a politikách, vo všetkých formách produktívnych činností a v prístupe k zdrojom;
- Nerovnosť medzi mužmi a ženami v zdieľaní moci a pri rozhodovaní na všetkých úrovniach;
- Nedostatok inštitucionálnych mechanizmov na všetkých úrovniach zameraných na podporu a zlepšenie situácie žien;

- Nedostatok rešpektu k ľudským právam žien a nedostatočné presadzovanie a ochrana ľudských práv žien;
- Stereotypizácia žien a nerovný prístup žien ku všetkým komunikačným systémom, zvlášť médiám a ich nerovná participácia v rámci týchto systémov;
- Rodové nerovnosti pri využívaní prírodných zdrojov a pri ochrane životného prostredia;
- Pretrvávajúca diskriminácia dievčat a pokračujúce porušovanie práv dievčat;

V časti **Strategické ciele a opatrenia** sú podrobne rozpracované strategické ciele a formulované konkrétne opatrenia na ich dosiahnutie, ktoré by mali byť zrealizované počas nasledujúcich 5 rokov. Ich zámerom je zlepšiť situáciu všetkých žien, pričom osobitnú pozornosť by sa mala venovať ženám s viacnásobným znevýhodnením a ženám v špecifických situáciách (slobodné matky, domorodé ženy, ženy žijúce na vidieku alebo v odľahlých oblastiach, migrantky a pod.).

Oblasť **Inštitucionálne zabezpečenie** sa zameriava na potrebu posilnenia inštitucionálnych mechanizmov realizovali jednotlivé opatrenia platformy. V tejto časti sú uvedené záväzky, ktoré je potrebné implementovať na rôznych úrovniach: vnútroštátnej, subregionálnej/regionálnej a medzinárodnej. Platforma v tejto časti výslovne uvádza, že primárnu zodpovednosť za realizáciu všetkých krokov majú jednotlivé vlády, keďže záväzok na najvyššej politickej úrovni je nevyhnutným predpokladom ich uvedenia do praxe. Vlády musia zabezpečiť alebo zlepšiť efektivitu všetkých inštitúcií zameraných na implementáciu práv žien a integráciu rodového hľadiska do tvorby politík, prideliť im zdroje, jasné mandáty a koordinovať ich činnosť. Taktiež sa musia zamerať na efektívne monitorovanie a hodnotenie dosiahnutého pokroku.

Jedným z prvých krokov by malo byť zrevidovanie politík, programov a postupov všetkých týchto inštitúcií podľa aktivít špecifikovaných v platforme. V čo najkratšom čase by tiež mali, po konzultáciách s príslušnými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami, pripraviť realizačné stratégie akčnej platformy, ktoré by boli komplexné, s jasnými časovými rámcami, alokovanými finančnými zdrojmi a indikátormi pre hodnotenie pokroku.

Veľký dôraz je postavený aj na ocenení prínosu mimovládnych organizácií, najmä ženských a feministických a vlády sú vyzývané, aby ich efektívnejšie zapájali do tvorby verejných politík a stratégií a poskytli im primeranú podporu pre ich činnosť. Kľúčovým

aspektom je aj záväzok rozvíjať verejné povedomie a podporu cieľom akčnej platformy vo verejnosti, a to najmä prostredníctvom vzdelávania a mediálnych aktivít.

V poslednej časti, **Finančné zabezpečenie**, platforma zdôrazňuje, že finančné a ľudské zdroje určené na podporu ľudských práv žien sú stále nedostatočné, čo prispieva k pomalému napĺňaniu cieľov určených v Nairobi. Pre úspešnú realizáciu PAP preto bude potrebné vyčleniť a mobilizovať potrebné zdroje. PAP zároveň upozorňuje na dôležitosť začlenenia rodovej perspektívy do rozpočtových politík ako nevyhnú súčasťou rodovo korektných politík. Keďže vlády nesú primárnu zodpovednosť za naplnenie opatrení PAP, mali by systematicky sledovať, aký majú ženy prospech z verejných výdavkov a s cieľom zabezpečiť im rovný prístup k týmto zdrojom, prehodnocovať verejné rozpočty.

Vnútroštátnym inštitucionálnym mechanizmom zameraným na podporu žien musia byť pridelené dostatočné zdroje, rovnako aj ďalším inštitúciám, ktoré môžu prispieť k implementácii a monitorovaniu akčnej platformy (PAP, ods. 347). Finančné opatrenia musia byť tiež zamerané na podporu mimovládnych organizácií, najmä ženských organizácií a sietí, feministických skupín, ako aj ďalších aktérov a aktérok občianskej spoločnosti a súkromného sektora (pozri viac PAP, ods. 350). V tomto smere je potrebné posilniť kapacitu MVO a vytvoriť priaznivé prostredie pre mobilizáciu zdrojov pre ich činnosť.

10.2. Strategické opatrenia v prioritnej oblasti I. Ľudské práva žien

Napriek tomu, že akčná platforma vymedzuje 12. kritických oblastí záujmu, v rámci ktorých sú popísané hlavné prekážky a strategické ciele a opatrenia, v nasledujúcej časti sa v kontexte našej štúdie sústredím na oblasť I.: Ľudské práva žien.

V tejto oblasti sa platforma zameriava na otázku primárnej zodpovednosti vlád za ochranu ľudských práv žien a zdôrazňuje, že ich úlohou nie je len neporušovať práva, ale najmä ich aktívne presadzovať, ochraňovať a podporovať. Podľa zistení medzi hlavné problémy patrí práve nedostatočná ochrana a uplatňovanie práv žien zo strany vlád, ako aj fakt, že o nich neinformujú a medzinárodné ľudskoprávne záväzky nie sú dostatočne pretavené do vnútroštátnych právnych predpisov a praxí.

Pokiaľ ide o CEDAW dohovor, PAP konštatuje, že väčšina krajín realizovala kroky na jeho premietnutie do legislatívy, avšak plné uplatňovanie práv žien si vyžaduje, aby boli odstránené všetky rozpory medzi vnútroštátnymi právnymi predpismi a medzinárodným

právom. K nerovnosti žien prispievajú aj ďalšie faktory ako sú príliš zložité administratívne postupy, nedostatočná informovanosť o právach v rámci súdneho procesu, nedostatočné monitorovanie porušovania ľudských práv žien, nedostatočné zastúpenie žien v súdnych systémoch, pretrvávajúce postoje a praktiky a nedostatočná vymáhateľnosť práv žien.

Problémom z hľadiska zabezpečenia práv žien sú tiež krajiny, ktoré neratifikovali CEDAW dohovor alebo ktoré vzniesli výhrady nezlučiteľné s jeho cieľmi a účelom. Pre ochranu ľudských práv žien je preto veľkou výzvou vyhýbať sa presadzovaniu výhrad.

Veľkým prínosom PAP je, že upozorňuje na potrebu implementáciu rodových východísk v súvislosti s ochranou práv. Ako je uvedené v PAP, „ak má byť naplnený cieľ, ktorým je realizácia ľudských práv pre všetkých, musia byť medzinárodné ľudskoprávne nástroje používané tak, aby brali do úvahy systematickú a systémovú diskrimináciu žien, ktorú jasne preukázali rodové analýzy“ (PAP, ods. 222).

V ďalších častiach kapitoly sa PAP venuje oblastiam ako je násilie páchané na ženách, porušovanie reprodukčných práv a viacnásobná diskriminácia žien, oblasti, v rámci ktorých dochádza k najzávažnejším porušováním práv žien.

Na základe analýzy problémov platforma stanovila v tejto oblasti nasledujúce ciele a opatrenia:

- **Podporovať a ochraňovať ľudské práva žien, prostredníctvom plnej implementácie všetkých ľudskoprávných nástrojov, najmä Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien:** napríklad aktívne pracovať na ratifikácii alebo pristúpení a na implementácii medzinárodných a regionálnych ľudskoprávných dohovorov; do roku 2000 dosiahnuť celosvetovú ratifikáciu CEDAW- u; obmedziť rozsah všetkých výhrad voči CEDAW- u a všetky prípadné výhrady formulovať čo najpresnejšie a najužšie; zabezpečiť, aby žiadna z výhrad nebola nezlučiteľná s podstatou a cieľmi CEDAW- u; vytvoriť alebo posilniť nezávislú vnútroštátnu inštitúciu na ochranu ľudských práv, vrátane ľudských práv žien; rozvinúť komplexné ľudskoprávne vzdelávacie programy na zvýšenie povedomia žien o ich ľudských právach, ako aj na zvýšenie informovanosti ostatných o ľudských právach žien; vo všetkých členských krajinách implementovať CEDAW prostredníctvom revízie všetkých zákonov, politík, praktík a postupov tak, aby bolo zabezpečené, že zodpovedajú záväzkom stanoveným v tomto dohovore a podobne;

- **Zabezpečiť rovnosť a nediskrimináciu pred zákonom a v praxi:** napr. zahrnúť princíp rovnosti žien a mužov do legislatívy a prostredníctvom zákonov a iných vhodných prostriedkov zabezpečiť praktickú realizáciu tohto princípu; revidovať všetky zákony, vrátane zvykového práva a právnych postupov v oblasti rodinného, občianskeho, trestného, pracovného a obchodného práva s cieľom zabezpečiť realizáciu princípov a procedúr všetkých relevantných medzinárodných dohovorov o ľudských právach prostredníctvom vnútroštátnej legislatívy; realizovať rodovo senzitivne ľudsko-právne vzdelávanie pre verejných aktérov a aktérky a podobne;
- **Dosiahnuť právnu vzdelanosť/gramotnosť:** napr. preložiť, pokiaľ je to možné aj do jazykov miestneho a domorodého obyvateľstva a do alternatívnych formátov vhodných pre znevýhodnené osoby a osoby s nižšou úrovňou vzdelanosti, publikovať a šíriť informácie a zákony o ľudských právach žien; šíriť informácie o legislatívnych normách a ich vplyve na ženy, vrátane ľahko prístupných inštrukcií o tom, ako uplatňovať svoje práva prostredníctvom právneho systému a podobne.

10.3. Dôležitosť a jedinečnosť Pekinskej deklarácie a akčnej platformy OSN

Akčnú platformu môžeme právom pokladať za jednu z najdôležitejších stratégií zameraných na posilnenie ľudských práv žien a na zlepšenie vymáhateľnosti týchto práv. „Jej výnimočnosť spočíva najmä v tom, že pristupuje komplexným spôsobom k otázkam porušovania práv žien. Táto komplexnosť sa prejavuje nielen v rozsahu celej akčnej platformy, ale aj v detailnom rozpracovaní všetkým problémových oblastí. V tejto súvislosti je na mieste konštatovanie, že neexistuje obdobný strategický materiál v oblasti ľudských práv žien, ktorý by takto precízne pomenoval rôzne formy diskriminácie žien a rozpracoval konkrétne opatrenia a kroky na jej odstránenie a to v rámci jedného dokumentu“. (Mesochoritsová,2014)

Význam pekinskej platformy však nemožno hodnotiť len z hľadiska rozpracovania jednotlivých tém, ale aj z hľadiska jej praktického prínosu. V súvislosti s tým možno konštatovať, že PAP sa považuje za akýsi „spúšťač“ aktivít zameraných na podporu rodovej rovnosti a ľudských práv žien na úrovni jednotlivých štátov, ako aj na medzinárodnej úrovni a za veľkú výzvu na posun od deklaratórnych vyhlásení k realizácii konkrétnych krokov.

Okrem toho podľa Barbary Unmüßig, „ (...) dôležitým úspechom Pekingu bolo, že prekonanie nerovnosti a nedemokratických rodových vzťahov nie je výlučne vecou žien, ale musí byť aj vecou mužov a úlohou celej spoločnosti. Kto chce meniť rodové vzťahy, potrebuje získať pre túto zmenu mužov, potrebuje získať celú spoločnosť. Je teda jasné: Politika rodovej rovnosti – to je jadro výpovede – nie je len vecou žien a ženských organizácií, ale aj – a najmä – úlohou mužov“ (Unmüßig, 2008, s.10).

V súvislosti s prelomovosťou PAP sa viaceré rodové analytičky, ako aj mnohé feministické aktivistky zhodujú v tom, že súvisí najmä so zavedením stratégie „gender mainstreamingu“ (uplatňovaním rodového hľadiska) a taktiež s uznaním prínosu feministických a ženských organizácií pri presadzovaní ľudských práv žien.

I keď bol koncept uplatňovania rodového hľadiska už dlhodobejšie rozvíjaný v diskusiách občianskej spoločnosti a na akademickej pôde, súčasťou medzinárodnej politiky sa stal až v roku 1995 uvedením v akčnej platforme. Práve výsledný dokument z Pekingu po prvý krát a v rámci medzinárodného konsenzu, zaviedol uplatňovanie rodového hľadiska ako novú stratégiu na dosiahnutie rodovej rovnosti. Vlády zúčastnené na pekínskej konferencii otvorene deklarovali, že budú navrhovať, realizovať a vyhodnocovať rodovo citlivé politiky (pozri Pekínska deklarácia, ods.19) a taktiež sa zaviazali, že zabezpečia, aby rodová perspektíva bola uplatňovaná vo všetkých politikách a programoch²⁹ (Pekínska deklarácia, ods. 38).

Závazok vlád, ako aj všetkých inštitúcií patriacich do systému OSN, systematicky implementovať rodové východiská do politických rozhodnutí znamenal zmenu perspektívy: problematika ľudských práv žien a rodovej rovnosti sa dostala z okraja záujmu do centra pozornosti, do „mainstreamu“ (hlavného prúdu).

Fakt, že politika rodovej rovnosti musí byť uplatňovaná prierezovo zároveň znamenal, že zúčastnené vlády museli vyčleniť dostatočné finančné, ľudské a inštitucionálne zdroje na realizáciu tohto princípu. Napríklad, pre mnoho krajín bola PAP impulzom k vytvoreniu inštitúcií na podporu rodovej rovnosti, ako aj samostatných stratégií, akčných plánov či legislatívnych zmien.³⁰

²⁹ „We hereby adopt and commit ourselves as Governments to implement the following Platform for Action, ensuring that a gender perspective is reflected in all our policies and programmes.“

³⁰ Príkladom toho bola aj Slovenská republika, ktorá v roku 1996 zriadila prvý poradný orgán vlády *Koordinačný výboru pre problematiku žien* a v roku 2007 prijala aj prvý *Národný akčný plán pre ženy*.

Implementácia Akčnej platformy sa stala dôležitou výzvou pre zúčastnené krajiny a medzinárodné ľudskoprávne spoločenstvo. I keď záverečný dokument z Pekingu nie je právne záväznou zmluvou, jeho vyhlásenie vzniklo v konsenze a bolo prijaté dobrovoľne a jednomyselne, takže sa od zmluvných štátov očakáva, že ho budú implementovať ako prejav dobrej vôle. Účastnícke štáty sa zaviazali k dodržiavaniu všetkých bodov dokumentu a vyslovili svoj súhlas s aplikovaním potrebných opatrení a krokov, tak ako boli vytýčené dvanástimi problematickými oblasťami: „My, vlády zúčastnené na IV. konferencii o ženách, uznávame, že nesieme primárnu zodpovednosť za úplnú implementáciu stratégií na zlepšenie života a postavenia žien (...) súhlasíme a zaväzujeme sa, že budeme plne realizovať Akčnú platformu a že zabezpečíme, aby sa rodová perspektíva odrážala vo všetkých našich zásadách politiky a vo všetkých našich programoch.“ (Vyhlásenie k Pekinskej akčnej platforme).

Vlády sa takisto zaviazali, že budú na pravidelných stretnutiach, a to každých 5 rokov podávať správy o naplňaní strategických opatrení a vyhodnocovať ich, čo poukazuje na to, že povaha záväzkov uvedených v PAP sa považuje za vysoko autoritatívnu.

Pekinská platforma určila zásadným spôsobom aj smerovanie ďalších diskusií o ochrane a podpore ľudských práv žien a ich implementácii do každodenného života. Všetky dokumenty, ktoré boli neskôr prijaté zo strany medzinárodného spoločenstva (OSN, RE, EÚ) sa v zásade opierajú o pekinské kritériá a sú výrazne ovplyvnené jej dikciou.

A nielen to. Ako uvádzam vo svojej štúdií z roku 2014, PAP sa považuje za dokument, ktorý je chápaný aj ako komplementárny k ďalším ľudskoprávnym nástrojom a mechanizmom a mal by sa používať vo vzájomnej spojitosti a synergii. Príkladom je opatrenie, ktoré zaväzuje Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien (CEDAW Výbor), aby pri posudzovaní správ predložených členskými štátmi o implementácii Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, vzal do úvahy aj akčnú platformu (PAP, ods. 322). A rovnako sú zmluvné štáty CEDAW dohovoru vyzývané, aby do svojich správ zahrnuli aj informácie o opatreniach zameraných na realizáciu akčnej platformy (PAP, ods. 323). Tieto záväzky by mali pomôcť zabezpečiť, aby presadzovanie opatrení ostalo v popredí záujmu medzinárodného spoločenstva a jednotlivých národných vlád a vytváralo kontinuálny tlak na ich plnenie.

O reálnom vplyve PAP na implementáciu ľudských práv žien do praxe sa vedú mnohé diskusie a polemiky. Na jednej strane sa hovorí o istom sklamaní z nedostatočného naplňania záväzkov, na strane druhej sa poukazuje na jej výrazný vplyv. Podľa Grabovskej, „jedným z najväčších úspechov platformy je, že skoro všetky vlády schválili zriadenie orgánov, ktoré by

sa mali zaoberať rodovou rovnosťou.“(Grabovska, 2011). Vďaka PAP tiež došlo k tomu, že násilie páchané na ženách sa postupne vo všetkých častiach sveta stalo trestným činom.

Akokoľvek sa ozývajú kritické hlasy hovoriace o sklamaní z nedostatočného plnenia platformy, faktom ostáva, že dokument z Peking a natrvalo ovplyvnil agendu ľudských práv žien a stal sa najprogressívnejším nástrojom presadzovania rodovej rovnosti a ochrany žien a dievčat pred diskrimináciou.

PAP môžeme tiež vnímať ako jeden z najvýznamnejších advokačných nástrojov na presadzovanie práv žien a dievčat a najkomplexnejším vyjadrením záväzkov štátov voči ľudským právam žien. A čo je veľmi dôležité, ide o stále „živý“ dokument, keďže každých päť rokov dochádza k hodnoteniu pokroku v stanovených oblastiach a k následnému prijatiu záverečných dokumentov na osobitných zasadnutiach OSN Peking +5 (prijatý 9. júna 2000), Peking +10 (prijatý 11. marca 2005), Peking +15 (prijatý 2. marca 2010) a Peking +20 (prijatý 9. marca 2015), ktoré sa týkajú ďalších opatrení a iniciatív na vykonávanie Pekinskej deklarácie a akčnej platformy.

11.Opčný protokol k Dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien

Dôležitým nástrojom ochrany ľudských práv sú tzv. opčné protokoly k jednotlivým dohovorom, ktoré stanovujú postupy umožňujúce priame využitie dohovoru individuálnymi občanmi a občiankami. Inštitútom garancie ľudských práv žien sa v roku 1999 stal Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (ďalej len OP CEDAW), ktorý na svojom 54. zasadnutí 6. októbra 1999 schválilo Valné zhromaždenie OSN (do platnosti vstúpil 22. decembra 2000).

Jeho prijatiu predchádzal pomerne dlhý proces – napr. už pri príprave samotného CEDAW- u sa diskutovalo o potrebe prijatia mechanizmu na individuálne podávanie sťažností pri porušení práv v ňom zakotvených. Tieto návrhy však boli v tom čase ešte nepriechodné, keďže diskriminácia žien sa nepovažovala za závažný medzinárodný zločin. Na Svetovej konferencii o ľudských právach (Viedeň, 1993) už bola dôležitosť tohto ľudsko-právneho mechanizmu uznaná a na 4. Svetovej konferencii o ženách (Peking, 1995) boli štáty vyzvané k jeho podpore.

Opčný protokol, ktorý vypracovala Komisia OSN pre postavenie žien a CEDAW Výbor, je osobitnou dohodou podľa medzinárodného práva a môžu ho podpísať iba štáty, ktoré sú zmluvnou stranou CEDAW - u. Neustanovuje nejaké nové substantívne práva, ale poskytuje postupy, prostredníctvom ktorých môžu ženy požadovať efektívne napĺňanie svojich práv. Slovenská republika ratifikovala túto zmluvu 26.10.2000 a do platnosti vstúpila 22.12. 2000 (uverejnené v Zbierke zákonov č. 140/2001 strana 3554). To znamená, že od jeho vstupu do platnosti môžu všetky ženy žijúce v SR podať oznámenie o porušení niektorých z práv ustanovených v CEDAW Dohovore.

Opčný protokol stanovuje 2 možné postupy, ktorými sú oznámenie a vyšetovanie. Mechanizmus podávanie oznámení umožňuje ženám, alebo skupine žien podať oznámenie (tzv. Communication) na CEDAW Výbor ak sa cítia obeťami porušovania práv ustanovených v CEDAW- e. Zmluvné štáty článkom 1 uznali kompetencie Výboru na odstránenie diskriminácie žien prijímať a posudzovať tieto oznámenia. Vyšetovanie je mechanizmus, prostredníctvom ktorého môže CEDAW Výbor iniciovať a viesť vyšetrenie „závažných a systematických“ porušení ľudských práv žien, ktoré sa vyskytli na území podliehajúcim jurisdikcii príslušného zmluvného štátu.

Faktom je, že medzinárodné mechanizmy podávania sťažností , ako je Opčný protokol k CEDAW Dohovoru, sú významným prostriedkami vymáhateľnosti ľudských práv žien a efektívnym spôsobom ako „brať na zodpovednosť“ vlády za zlyhávanie v dodržiavaní ich záväzkov (rešpektovať , chrániť a napĺňať) v oblasti ľudských práv žien .

Je zrejmé, že vďaka Opčnému protokolu majú ženy, ktorých práva boli porušené a táto skutočnosť nebola uspokojivo riešená na vnútroštátnej úrovni, možnosť požadovať nápravu a spravodlivosť na medzinárodnej úrovni. „Vďaka prístupu k mechanizmom Opčného protokolu sa ženy stávajú aktívnejšími účastníkmi implementácie práv. Môžeme aj povedať, že ide o zmenu paradigmy – zo žien v pozícii „prosiacich“ sa stávajú ženy aktívne si nárokuje svoje práva a vyžadujúce spoluzodpovednosť vlád za ich diskrimináciu“. (Mesochoritsová, 2013). Na strane druhej, využívanie procedúr Opčného protokolu umožňujú CEDAW Výboru formulovať konkrétnejšie odporúčania, týkajúce sa záväzkov zmluvných štátov a tiež lepšie vysvetľovať význam jednotlivých článkov dohovoru.

V súvislosti s procedúrami OP CEDAW je potrebné poznamenať, že CEDAW Výbor nie je súdnym orgánom a jeho stanoviská po prešetrení jednotlivých prípadov iba majú charakter odporúčaní zmluvnému štátu – t.j. nie sú právne vynútiteľné. Napriek tomu,

expertky a experti v oblasti medzinárodného práva, ako aj expertky a experti OSN sa zhodujú na tom, že povaha týchto odporúčaní je vysoko autoritatívna a presvedčivá, takže štáty majú v zásade povinnosť ich aplikovať.

Dôležitým argumentom je, že protokol vznikol ako politický konsenzus členských krajín OSN a každá z krajín, podpísala ako CEDAW, tak aj jeho Opčný protokol dobrovoľne, to znamená, že štát sa sám a dobrovoľne zaviazal, že bude rešpektovať ich ustanovenia a bude sa riadiť stanovenými procedúrami. Z uvedeného, ako aj zo záväzkov súvisiacich s dohovorom a jeho opčným protokolom vyplýva, že štáty sú zaviazané konať v tzv. „dobrej viere“ (a ‘good faith’ obligation) pri implementácii odporúčaní CEDAW Výboru.

Účinnejšie implementácii napomáha aj ďalší faktor a tým je zverejňovanie výsledkov rozhodnutí CEDAW Výboru na internete, kde k nim má každý prístup. To môže vyvolať efekt nielen celoštátnej ale aj „medzinárodnej hanby“ z porušovania práv v konkrétnej krajine (mechanizmus „name and shame“³¹), ktorý je zväčša veľmi účinný. I keď diskusia o tom, akú vymáhateľnosť majú medzinárodné ľudskoprávne nástroje bude ešte dlho pokračovať, OP k CEDAW dohovoru by sme mali vnímať ako významnú šancu na efektívnejšiu ochranu žien vystavených diskriminácii a ako spôsob vyvíjania právnej vedy a teórie v oblasti ľudských práv žien prostredníctvom vytvárania precedensov, ktoré zabezpečia dlhodobú podporu a rozvoj týchto práv.

Pri posudzovaní Opčného protokolu k CEDAW Dohovoru môžeme celkovo konštatovať, že je potrebné neustále zvyšovať dosah týchto medzinárodných ľudsko-právnych mechanizmov. K významným úlohám v tomto smere patrí najmä zvyšovanie povedomia čo najväčšieho počtu ľudí o CEDAW dohovore a jeho Opčnom protokole, pretože čím viac ľudí začne využívať mechanizmy, ktoré tieto medzinárodné zmluvy umožňujú, tým je vyššia pravdepodobnosť efektívnejšej implementácie ľudských práv žien do praxe. S práním prispieť k väčšej informovanosti o ľudských právach žien bola napísaná aj táto publikácia.

³¹ Podľa R. Logar: Dohovor OSN o právach žien CEDAW ako nástroj na elimináciu násilia na ženách: dva príklady z Rakúska, prekl. Jana Cviková pre Možnosť voľby.

Použitá literatúra:

Phoebe Braithwaite : How Latin American Women Fought for Women's Rights in the UN Charter, dostupné na: <http://www.ipsnews.net/2016/09/how-latin-american-women-fought-for-womens-rights-in-the-un-charter/>

Grabovska, Magdalena. *Pekinská akčná platforma v kontexte globalizácie*. In ASPEKTin - feministický webzín. ISSN 1225-8982.

Dostupné: http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=662.

Mechanisms for advancing women's human rights: A guide to using the Optional Protocol to CEDAW and other international complaint mechanisms, Australian Human Rights Commission 2011

Dostupné: <http://www.humanrights.gov.au/publications/mechanisms-advancing-women-s-human-rights-guide-using-optional-protocol-cedaw-and-other>

Chudíková, Alena: Záleží aj na nás, na ženách, in: Aspekt, tematické číslo 2 -3: Ženy a moc, 1995, Bratislava, s. 189 – 191.

Logar, R: Dohovor OSN o právach žien CEDAW ako nástroj na elimináciu násillia na ženách: dva príklady z Rakúska, prekl. Jana Cviková pre Možnosť voľby.

Malová, D.: Kurikulum pre výberový predmet Rodové aspekty v politológii, NÁRODNÝ PROJEKT: Inštitút rodovej rovnosti, Centrum vzdelávania MPSVR SR,2014.

Mesochoritsová, Adriana: Spoločenské a ľudsko-právne aspekty problematiky násillia páchaného na ženách, 2001, UK, Bratislava.

Mesochoritsová, A.: Problém násillia páchané na ženách : teoretické východiská, IN: Kiczková, Szapuová (eds.): Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy, Univerzita Komenského, Bratislava, 2011.

Mesochoritsová, A.: *Násillie páchané na ženách v intímnych vzťahoch* IN: Kiczková, Szapuová (eds.): Rodové štúdiá :Súčasné diskusie, problémy a perspektívy, Univerzita Komenského, Bratislava, 2011, s. 449 - 470).

Mesochoritsová, A. (ed.) a kol. autoriek: *Istanbulský dohovor vo svetle verejných politik SR*, Možnosť voľby, Bratislava, 2014 a 2016 (reedícia).

MESOCHORITISOVÁ, Adriana : Význam Pekinskej Akčnej platformy pri formovaní agendy ľudských práv žien in Študijné texty k vzdelávacím kurzom v oblasti rodovej rovnosti. Centrum vzdelávania MPSVR SR, Bratislava, 2014.

Mesochoritsová, A.; Zezulová – Jablonická, J. (eds.) a kol. aut.: *Štandardy kvality rodového vzdelávania – východiská a výzvy*, Centrum vzdelávania MPSVR SR, Bratislava, 2014

Násillie I. - tematické číslo Aspektu, Aspekt, 3, Bratislava, 1998;

NÁVRH SPRÁVY o uplatňovaní hľadiska rodovej rovnosti v práci Európskeho parlamentu (2011/2151(INI)) Výbor pre práva žien a rodovú rovnosť, Spravodajkyňa: Eva-Britt Svensson, časť: Dôvodová správa

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/pr/873/873704/873704sk.pdf

Pekinská akčná platforma, <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

Report of the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995, United Nations·
New York, 1996, dostupné na :

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf>

SCHÖPP – SCHILLING, Hanna Beate: SCHÖPP-SHILLING: The Nature and Mandate of the Committee. In: H. B. Schöpp-Schilling (ed.), C. Flinterman (ass. ed.): *The circle of empowerment: twenty-five years of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. New York: The Feminist Press, 2007, str. 248-261; preklad: Povaha a rozsah dohovoru, Možnosť voľby, 2011.

Unmüßig, Barbara. *Gender mainstreaming: potenciál a hranice radikálneho sociálneho konceptu*. In *Gender mainstreaming: Ako efektívne využiť politický potenciál uplatňovania rodového hľadiska?*, Nadácia Heinricha Bölla, regionálna kancelária Varšava, 2008 (preklad: Cviková, J., Juráňová, J.)

Short History of the Commission on the Status of Women, dostupné:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/CSWbriefhistory.pdf>

Všeobecná deklarácia ľudských práv. OSN, New York, 10.12.1948. Slovenské znenie dostupné na:

<http://www.vop.gov.sk/zakladne-medzinarodne-dohovory-tykajuce-sa-ochrany-ludskych-prav-a-zakladnych-slobod>

Všeobecné odporúčanie CEDAW Výboru č. 19: Násilie páchané na ženách, 1992,

Všeobecné odporúčanie č. 25 CEDAW Výboru k odseku 1 článku 4 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien o dočasných osobitných opatreniach,

Všeobecné odporúčanie č. 28 CEDAW Výboru o základných povinnostiach zmluvných štátov podľa článku 2 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

Vyhláška MZV ČSSR č.62/1987 Zb. o prijatí Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien;

Women who shaped the Universal Declaration, získané na:

<http://www.un.org/en/events/humanrightsday/women-who-shaped-the-universal-declaration.shtml>

WOMEN'S RIGHTS ARE HUMAN RIGHTS, UNITED NATIONS, New York and Geneva, 2014 (publikácia).

World Conference of the International Women's Year

Mexico City (19 June to 2 July 1975): <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/mexico.html>

World Conference of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace

Copenhagen (14 to 30 July 1980), <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/copenhagen.html>

World Conference to review and appraise the achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace, Nairobi (15 to 26 July 1985):

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/nairobi.html>